KUPUJTE IBA OD PREDAJCU S PREUKAZOM

číslo preukazu predajcu

NOTA BENE

1,40€ polovica pre predajcu

Január 2020/**223**

Biela

Kúpte si kalendár NOTABENE 2020

Len u vášho predajcu!

ŠŤASTNÝ NOVÝ ROK PLNÝ LÁSKY VÁM ŽELÁ TÍM O. Z. PROTI PRÚDU
A PREDAJKYNE A PREDAJCOVIA NOTA BENE

ILUSTRÁCIA NA OBÁLKE: Sasha Chagina

Rozhovor
Nesúhlasme, ale diskutujme
4

Reportáž
Ľudia z krajiny snehu
8

Téma
Hroznýšove dobré skutky
14

Ľudia
Margaréta biela
18

Téma
Tatry pre všetkých
24

Ateliér
Svetlá a tiene zimy
28

Pútnik
Posledný domov
34

BIELA BIELA

Biela nádej

Ani neviem ako a prečo, začala sa do môjho života vkrádať biela farba. Každý, kto ma dlhšie pozná, vie, že som ako čierna vrana a moja skriňa, čo sa šatstva týka, vyzerá ako skriňa funebráka. Preto som väčšinu svojho života počúvala od ľudí vety ako: Nechoď stále v čiernom, potom máš z toho depresie. Alebo: Čo sa čuduješ, že vidíš všetko čierne, keď si inú farbu ani neoblečieš…

Samozrejme, že ma to rozčuľovalo (úplne totiž prehliadali, že mám vždy nejaký akcent niektorej farby dúhy)! Ale pravda je, že čierna je absolútny grunt. Nemôžem za to, v čiernej sa skrátka cítim najlepšie. Hoci už začínam mať podozrenie, že tá biela si v mojom živote bude uzurpovať stále viac miesta.

Neviem, čo mi teraz začnú hovoriť moji amatérski psychoanalytici, ale koncom minulého roka som postupne urobila toto: kúpila som si novú bielu skriňu, do ktorej nenápadne pribúdajú biele či krémové kúsky (zatiaľ len ponožky a tielka), ďalej mi v byte pribudli biele prikrývky a deky, pred Vianocami som ho vymaľovala žiarivou bielou a tiež som vyhrabala jednu nádhernú bielu záclonu, ktorú háčkovala ešte moja babka, a aj bielu posteľnú svadobnú výbavu, ktorú šila a krásne vyšívala moja mama – bielila a žehlila som ju tri dni.

A stále to nie je koniec. Zjavujú sa biele kvetináče, biely koberček, nové biele kuchynské utierky, neváham sa trápiť s bielymi damaskovými obrusmi a odniesol to aj môj biely kocúr (ktorý je inak taký čistotný, že sa ma vždy pýtajú, či ho kúpem v Save) – no ale nemá zrazu tá jeho srsť kde-tu akýsi žltkastý nádych?

Vzhľadom na toto všetko mi vôbec neprišlo čudné, keď sa z januárovej témy NOTA BENE zrazu vykľula BIELA… No a bol by v tom čert, keby aj ten január nevyšiel taký pekne snehovo-biely, keď to už všetko jedno za druhým tak super funguje! A nejakí pekní bieli anjeli by sa zas mohli postarať, aby sa tej nepoškvrnenej, žiarivej, čistučkej bielej dostalo viac do života aj ľuďom, ktorí to naozaj potrebujú. Nielen na Vianoce či Nový rok, ale po celý rok a aj všetky ďalšie roky. Verím, že je to možné, veď biela vraj znamená aj nádej.

Ada Jung
editorka

Nesúhlasme, ale diskutujme

Katarína Jánošíková Alan Hyža

„Nejaké percento extrémistov tu vždy bude. Ale keď je podpora antisystému taká vysoká ako u nás, znamená to, že niečo je naozaj zle a musíme reagovať," hovorí NATÁLIA PINDROCHOVÁ, odborníčka na radikalizáciu.

Ako sa dá pomôcť mladým ľuďom sympatizujúcim s extrémistickými názormi?

Hlavne sa im treba venovať, počúvať a podporiť ich. Majú legitímne potreby, ktoré v tejto uponáhľanej dobe zostávajú nevypočuté. Chcú niekam patriť, diskutovať o veciach, realizovať svoje nápady. V projekte Exit sa snažíme motivovať bývalých členov radikálnych skupín, aby o svojich skúsenostiach hovorili. Robíme s nimi diskusie na školách aj verejné diskusie, s ktorými je to však zložitejšie, pretože oni si do určitej miery chcú udržať anonymitu.

Asi nie je jednoduché o niektorých zážitkoch hovoriť pred publikom.

Hovorí sa o tom ťažko. Predsa len je tam stále aj pocit hanby a nie sú na také vystúpenia zvyknutí. Hovoríme o skupine troch či štyroch chalanoch, nerobíme to masovo. Na juhovýchode Slovenska však pracujeme s konkrétnou triedou jednej školy, chodíme tam každý druhý piatok. Chlapci v nej sa otvorene hlásia k pravicovej ideológii, oblečením aj slovnými prejavmi.

Ak učitelia alebo rodičia vidia u mladých ľudí takéto tendencie, čo by mali urobiť?

Záleží od konštelácie triedy. V tej, do ktorej chodíme, sa už vyprofilovali vodcovia a ich nasledovatelia. Polovica triedy už radikalizácii podľahla a ostatní sú latentní, nevyjadrujú sa. Ak táto téma v nejakom kolektíve dominuje, odporúčame vstup tretej strany. Učitelia s tým potrebujú pomôcť. Ak je v kolektíve iba jeden takýto mladý človek, je šanca, že si s tým učiteľ poradí sám.

Ako svoje názory prejavujú navonok?

Je v tom silné rebelantstvo a majú klasické xenofóbne prejavy – nemajú radi gayov, nemajú radi Rómov, utečencov, Slovensko vraj treba chrániť. Majú obrovský pocit sociálnej krivdy, že štát skôr myslí na menšiny, a nie na „Slováka, bieleho muža", cítia sa utláčaní. Sú to tínedžeri, nie dospeláci, ich vedomosť o danej ideológii je povrchná. Ale ak sa niekto narodí v regióne, kde je vysoká nezamestnanosť, dlhodobo neriešený rómsky problém a silná prítomnosť antisystémových a pravicových radikálnych strán, tak utiekanie sa k radikálnym názorom je logické, dávajú im zmysel.

Lenže radikalizácia neobchádza ani Bratislavu.

Samozrejme. Tu hrá úlohu silný vplyv konšpirácií a dezinformácií, najmä cez sociálne siete.

Dá sa s takto orientovanými mladými ľuďmi vybudovať vzťah?

Nie je to ľahké, ale základ akejkoľvek práce s nimi je práve vzťah. Iba cezeň pochopíme, prečo a ako dospeli k svojim záverom. Potom môžeme hovoriť, čo si myslíme my, ako vnímame svet my. Jeden bývalý branec nám rozprával, že naňho mali veľký vplyv diskusie s učiteľom občianskej náuky. Keď prišiel na hodinu s informáciami načítanými napríklad z Infovojny či Slobodného vysielača, učiteľ mu nepovedal „ty si úplne mimo, čo to tu rozprávaš", ale zaujímal sa, kde to čítal, a otázkami sa ho snažil priviesť k inému pohľadu. Tým, že zvolil rešpektujúci, partnerský spôsob dialógu, malo to efekt.

Ale ako si máme vytvoriť vzťah s niekým, s kým v zásadných veciach nesúhlasíme?

Človeka nemôžeme redukovať len na jeho názor. Nemôžeme povedať, že je fašista a tam to končí. Treba vidieť celý jeho príbeh, pochopiť, ako k názorom, ktoré má, dospel. Snažím sa s ním nadviazať kontakt ako s ľudskou bytosťou.

Je ťažké spomedzi radikalistov vystúpiť?

Slovensko je malá krajina a radikálne štruktúry tu nie sú také organizované a násilnícke ako v 90. rokoch. Ak človek s nimi prestane súhlasiť, vie odísť aj sám, ale máva problémy znovu sa integrovať do spoločnosti. Spolupracujeme napríklad s ľuďmi, ktorí majú rôzne tetovania, a do momentu, kým si ich nedali zakryť, nechceli ich napríklad obslúžiť v reštaurácii. Stretávajú sa s názormi, že ľudia sa nemenia, „nácek ostane navždy nácekom". Ale každý si zaslúži druhú šancu a ten človek už urobil dôležitý krok, keď z radikálnej skupiny odišiel.

Čo sa deje v hlave toho, kto sa rozhodne takúto skupinu opustiť?

Začne mať pochybnosti. Niektoré neformálne skupinky v Bratislave sa napríklad idú pobiť na Obchodnú alebo na Kollárko. Ale medzi nimi sú aj ľudia, ktorým je nepríjemné zúčastňovať sa násilia, biť sa s niekým len preto, že má dlhé vlasy. V týchto skupinách sa buduje kult, že sú elita, ktorá ide zachrániť národ. Keď však človek, ktorý pochybuje, zrazu vidí, že opití sa s niekým bijú, napadne mu – toto je tá „elita"? Bývalí členovia hovoria, že práve vtedy si začali uvedomovať to pokrytectvo. Že oni naozaj nie sú elita. Pripustiť si to však nejaký čas trvá.

Čo je po odchode najťažšie?

Vybudovať si úplne novú sociálnu sieť ľudí. Keď niekto z takejto partie odíde, zrazu je úplne sám. Navyše je označovaný za zradcu. Musí sa niekde zaradiť, ale je to ťažké, lebo ani druhá strana ho už nechce prijať späť, veď je to „ten nácek".

Natália Pindrochová
vyštudovala medzinárodné vzťahy, na americkej ambasáde sa venovala komunikácii, práci s médiami a tvorbe rozvojových programov pre mládež a stredoškolských učiteľov so zameraním na extrémizmus a radikalizáciu. Cez OZ Mládež ulice sa venuje terénnej sociálnej práci a poskytovaniu služieb pre deti, mládež a rodiny z bežného i sociálne znevýhodneného prostredia. Cez program Exit pomáha šíriť osvetu na predchádzanie radikalizácii mladých ľudí a bývalým členom radikálnych skupín pomáha zaradiť sa opäť do spoločnosti.

Ako si sa dostala k práci s mladými radikalistami?

O extrémizmus som sa začala viac zaujímať, keď som sa dostala do styku s radikálmi z Ameriky a Nemecka. Začala som si všímať, že aj naša spoločnosť sa čoraz viac radikalizuje a polarizuje. Vidím, ako stúpa podpora krajnej pravice, a pochopila som, že to už je problém štátu. Nejaké percento extrémistov tu vždy bude. Ale keď je podpora antisystému taká vysoká ako u nás, znamená to, že niečo je naozaj zle a musíme reagovať.

Reaguje vláda dostatočne?

Myslím, že v oblasti represie urobil štát veľa. Protiteroristická jednotka v Národnej kriminálnej agentúre je veľmi aktívna. Na ministerstve školstva napríklad funguje projekt Školy bez nenávisti. Chyba však je, že všetky iniciatívy sú pomerne malé a nekoordinované. Som v pracovnej skupine, ktorá tvorí novú stratégiu boja proti extrémizmu na ďalšie tri roky. Rezonuje tam myšlienka, že problém sa musí riešiť nadrezortne, aby ju nemalo na pleciach jedno ministerstvo. Priala by som si, aby na Úrade vlády vzniklo jedno pracovisko, analytické centrum, kde by sa zbierali a vyhodnocovali všetky dáta podľa regiónov alebo rôznych iniciatív.

Potrebuje každý región iný typ opatrení?

Poviem to na príklade. Keď má rodina na východe alebo, povedzme, na Orave príjmy na úrovni minimálnej mzdy a musí zaplatiť všetky výdavky domácnosti, makajú od rána do večera a v televízii potom počujú, ako sa krajine darí a že treba riešiť práva menšín alebo neplatené voľno, sú nahnevaní. Z ich pohľadu je to ako odtrhnuté od reality. Majú pocit, že nie sú vypočutí, a to je jeden z dôvodov, prečo sa antisystémové strany dostávajú do parlamentu.

Podporuje to aj skutočnosť, že prostredníctvom sociálnych sietí žijeme v určitých názorových bublinách?

Áno, konšpiračné weby sú dnes oveľa profesionálnejšie, ich tvorcovia sa naučili pracovať s emóciami a rozšírili aj ponuku. Ďalšou rovinou je algoritmus sociálnych sietí – zobrazujú príspevky blízke našim názorom. Keď som lajkovala aj stránky, s ktorými nesúhlasím, z toho, čo sa mi začalo zobrazovať, som pochopila, že na zradikalizovanie sa ani nemusíte s niekým osobne stretnúť, stačí si tému vyhľadať na internete.

Veľkou otázkou je, či s predstaviteľmi radikálnych strán diskutovať v televízii a na verejných podujatiach.

Treba to posudzovať od prípadu k prípadu, silné argumenty hovoria pre aj proti. Ja sa prikláňam k názoru, že s nimi treba diskutovať, inak sa polarizácia spoločnosti bude prehlbovať. V minulosti stačilo nebaviť sa s nimi, a tým im nedávať legitimitu. Lenže vtedy neexistovali také vplyvné konšpiračné weby. Dnes je situácia úplne iná. Keď ich vytlačíme a nebudeme s nimi diskutovať, oni len prejdú na konšpiračné weby a svoje názory budú šíriť tam, pričom im nikto nebude oponovať a tak získajú publikum na svoju stranu. Tie weby majú sledovanosť na úrovni mienkotvorných médií, preto musíme reagovať. Musíme s nimi diskutovať a v týchto diskusiách ich musíme začať porážať. Tak sa zároveň prihovárame tým nerozhodným. Skalných voličov krajnej pravice nepresvedčíme. Ale ak ich aj volí dvanásť percent, som presvedčená, že to nie je dvanásť percent fašistov.

Rytier v bielom plášti

Elena Akácsová Shutterstock

Chcete byť rešpektovaným lekárom či sústredeným vedcom? Oblečte si biely plášť. Chcete byť rytierom? Správajte sa ako rytier. Buďte tou najlepšou verziou seba samého!

Chodil po chodbách gymnázia vždy v bielom plášti, hoci učil matiku a deskriptívnu geometriu. Zlé jazyky hovorili, že ho nosil preto, lebo je malý, takže neznalí prváci mu na chodbe drzo tykali a v triede nemal rešpekt. Biely plášť z neho urobil profesora. Nie jedna štúdia už dokázala, že biely plášť nie je len ochranný pracovný odev, ale že je to aj symbol a bez ohľadu na schopnosti nositeľa vzbudzuje u ľudí rešpekt a dôveru.

Teda, u niektorých pacientov vzbudzuje aj silnú fóbiu, ale to sem teraz nepleťme. Jednoducho, ak biely plášť nosí lekár, tak ho pacienti považujú za kompetentnejšieho. Aj u starších, skúsených a vzdelaných respondentov viedli v dôveryhodnosti lekári oblečení v bielom plášti (76,3 %), potom dlho nič, potom v chirurgickom odeve (10,2 %), obleku (8,8 %) a bežnom oblečení (4,7 %). V prípade žien-lekárok bolo ešte dôležitejšie, aby mali na sebe biely plášť, ak chceli vzbudzovať rešpekt.

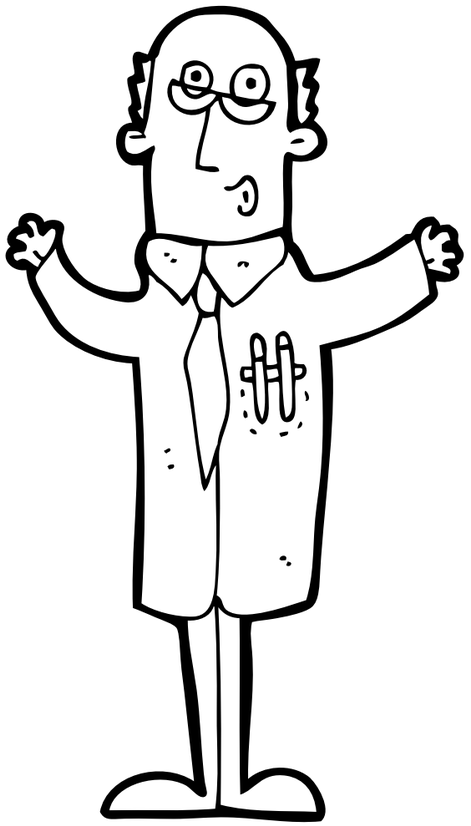

Biely plášť však neovplyvňuje len okolie, ale aj samotného nositeľa. V istom experimente zistili, že ak si študent oblečie biely plášť, zvýši to preukázateľne jeho sústredenosť. Ale pozor, len v prípade, že mu predtým povedali, že je to plášť laboratórny – vedecký. Ak mu obliekli ten istý plášť, ale s informáciou, že ide o plášť maliarsky – umelecký, jeho pozornosť v teste to nezlepšilo, skôr naopak. Inak povedané, dá sa ísť aj od formy k obsahu. Ak vystupujeme ako niekto, kým nie sme, ale chceme byť, približuje nás to k vysnenej méte. Anglicky sa tomu hovorí „fake it, until you make it" – predstieraj, že niekým si, kým sa ním skutočne nestaneš. Vedel to aj don Quijote, keď hovoril: Ak chceš byť rytierom, správaj sa ako rytier.

Nejde len o to oblieť si brnenie či biely plášť, ale aj o to, ako sedíme, hovoríme a hýbeme sa. Všetko ovplyvňuje navonok i dovnútra, kým sme. Sociálna psychologička z Harward Bussines School Amy Cuddy tvrdí, že naše telá menia naše názory. Ak sa nasilu usmievame, tak do mozgu sa dostanú z mimických svalov signály, že sa dobre bavíme, a tak aj reálne budeme viac pohode. Ak stojíme v silových pózach, vystretí, ruky rozpažené alebo vbok, zníži sa nám hladina stresového hormónu a zvýši sa testosterón, a hneď sa cítime silnejší a sebavedomejší.

Okej, biely plášť môžeme nosiť, aj keď máme strach z pacientov či veľkých gymnazistov, ale ako môžeme sústavne hovoriť, stáť či tváriť sa inak, ako je nám vlastné? Žiadny človek nevydrží sústavnú dvojtvárnosť. Ako sa dá pretvarovať a byť úprimný súčasne? Po kúskoch. Úplne iného človeka zo seba neurobíme, ale môžeme o sebe zmýšľať ako o najlepšej verzii seba samého. A tak sa ku nej budeme aj stále približovať.

Môj gymnaziálny profesor chodil vždy vystretý a v bielom plášti. Vďaka tomu sa viac sústredil na výkon, získal väčšie sebavedomie a stal sa najlepšou verziou samého seba. Dotiahol to v pomerne mladom veku na riaditeľa gymnázia.

Tak vám aj sebe do Nového roku 2020 želám, aby sme vždy mysleli na tú najlepšiu verziu samých seba a krok za krokom sa k nej čo najviac priblížili.

Autorka je redaktorka .týždňa.

Ľudia z krajiny snehu

Jana Čavojská Marcel Rebro

Nikdy nespali v budove. Šesť mesiacov v roku kočujú a ženú obrovské stáda sobov na južné zimné pastviny a potom naspäť na sever. Slovenský dokumentarista Marcel Rebro fotografoval život Nencov na severe Ruska.

„Zomriete." Zareagoval jediným slovom Kolja z ôsmej brigády regiónu Kanina, keď Marcela Rebra a Patrika Mináru zbadal prvýkrát. Na ďalekom severe je veľká zima. Mínus tridsať stupňov a menej. Slováci však boli ešte v „civile", v ktorom prišli z Archangeľska: v perových bundách a teplých nohaviciach. Prezliekli sa do výbavy, ktorú si do Ruska priviezli – do oblečenia do polárnych oblastí. „Spotíte sa," opäť sucho skonštatoval Kolja. A opäť mal pravdu.

S výnimkou zopár teplejších letných dní, keď sa vyroja milióny komárov, žijú Nenci, nomádi ruského severu, celý život v mraze a snehu. Podľa posledného sčítania ľudu ich žije v Rusku päťdesiattisíc. No v tomto čísle sú zarátaní aj tí, ktorí sa už usadili. Skutočných nomádov je niekoľko tisíc a ich počet stále klesá. Podľa zákona musí ísť každé dieťa vo veku sedem rokov do školy. Deti kočovných Nencov vyzdvihnú na začiatku školského roka vrtuľníky a na začiatku prázdnin ich dovezú naspäť. No mladá generácia už väčšinou nechce žiť takýmto spôsobom. Po skončení školy zostávajú mladí v mestách.

V oblasti Kanina ženie soby dvanásť brigád. V každej brigáde sú tri – štyri rodiny, dvanásť až dvadsať ľudí. Tento kraj nazývajú v Rusku aj „bezdorožje", teda krajina, kde nie sú cesty.

Do poslednej dediny, Karepolje, sa dá dostať v lete po rieke Kuloj a v zime na saniach alebo snežných skútroch. Kedysi tam bývalo tisíc ľudí. Zostalo päťdesiat, väčšinou dôchodcov.

Nenci žijú ešte severnejšie. V novembri, keď je na severe príliš chladno, začnú hnať soby na juh. Tri mesiace sú na ceste, aby prešli päťsto kilometrov. Začiatkom februára dorazia na letné pastviny, na rašeliniská, kde soby pod snehom nájdu aspoň akú – takú obživu. V apríli soby zacítia oteplenie. Vedia, že ak by zostali v močiaroch, zahynuli by. Tak sa vydajú na cestu na sever. A Nenci s nimi.

PUTINOVE SOBY

Ôsma brigáda má na starosti tritisíc päťsto sobov. Sú to divé soby. Patria štátu. Volajú ich „Putinove soby". A to je asi všetko, čo o politike Nenci vedia. Načo by ich aj mala zaujímať? Na ich spôsob života nemá nijaký vplyv.

Okrem divých sobov, ktoré Nenci pasú a ktorých mäso odovzdávajú do výkupu, má každá rodina niekoľko desiatok skrotených sobov pre vlastnú potrebu. Na ťahanie saní a na mlieko. Na sane musia rodiny zbaliť celý svoj majetok. Preto nevlastnia žiadne zbytočnosti. Spávajú v stanoch – kedysi používali kožené, dnes majú klasické vojenské celtovinové stany, ktoré v zime netvoria žiadnu kvalitnú tepelnú izoláciu. Na spodok rozložia drevenú podlahu. Spávajú na kožiach prikrytí kožami, kúria si v piecke. Z času na čas v jednom stane rozkúria, zohrejú vodu a celá brigáda sa vykúpe. V snehu a mraze to však nie je nutné často, baktérie sa tam tak nemnožia.

Dvakrát ročne, pri svojej ceste na juh a na sever, sa Nenci zastavia v dedine na nákup. Kupujú si bavlnenú spodnú bielizeň, maslo a cestoviny. Konzumovať alkohol nesmú. Chýba im enzým na jeho odbúranie, tak by sa veľmi rýchlo opili. Zákon zakazuje obchodníkom predávať im alkoholické nápoje. „Preto, lebo Nenci sú chránený druh," vysvetlil jeden Rus Marcelovi.

Nomádi jedia prakticky len soby. Sobiu polievku, sobí guláš, sobie ragú. Jedálny lístok si spestrujú sobou krvou a surovou sobou pečeňou. Prečo ju treba jesť surovú? „Lebo inak by ti vypadali zuby," objasnil Giorgij Marcelovi. Kamarát lekár mu potom na Slovensku vysvetlil, že soby aj pod snehom nájdu nejaké machy a lišajníky s vitamínmi, minerálmi a stopovými prvkami. Tie sa usádzajú v pečeni a Nenci ich získavajú z nej.

KDE JE SEVER

Raz v roku sa stretnú všetky brigády Nencov. Je to 1. augusta, na Deň oleňa, po slovensky jeleňa, no Nenci označujú týmto výrazom soba. Deň oleňa je veľká slávnosť. Pre Nencov zároveň predstavuje jediný deň v roku, keď sa tí slobodní môžu poobzerať po partnerke alebo partnerovi. Ak sa dajú dokopy, žena odchádza od svojej rodiny a ďalej kočuje s brigádou svojho manžela.

Kruté zimy zvládajú Nenci vďaka sobím kožiam. Šijú z nich svoje odevy aj topánky. Ušiť topánku, ktorá nepremokne a ani ju neprefúka, trvá dlhé týždne. Nenci nosia dva kabáty, spodný a vrchný. Na tom vrchnom majú prišitú ka-

pučňu a rukavice. „Raz sme stretli dvoch Nencov na saniach. Ušlo im stádo sobov a už tri dni ho hľadali," rozpráva Marcel. „Mali iba sane a oblečenie. Spýtal som sa ich, kde spia. Vonku, odpovedali. Prevrátili sane nabok, kože, na ktorých sedeli, si dali pod seba, jednu prehodili cez okraj saní. Stiahli si opasky, zviazali nimi spodok kabáta pri nohách, schúlili sa doňho a spali. Bolo mínus tridsať."

Schopnosti Nencov prežiť v nehostinnej prírode Marcela neprestali udivovať. Keď bol okolo len sneh a oblaky, nedokázal určiť, kde je sever. „Predsa tam," ukázal mu Grigorij. „Podľa čoho to vieš, keď je všade okolo iba sneh, sneh, sneh, sneh, sneh?" spýtal sa Marcel. Grigorij mu odpovedal, že sever sa predsa nehýbe. „Odjakživa je stále presne tam."

Spojenie so svetom? Žiadne mobilné telefóny ani internet Nenci nemajú. Brigády so sebou nosia satelitný telefón, no zapínajú ho len v absolútne nevyhnutných prípadoch; nemajú ho totiž kde nabiť. Keď sa v zime usadia na juhu na zimných pastvinách, niektorí si zapnú generátory. Ale internet nie je bežná vec ani v dedine Karepolje. A telefonické spojenie po kábli funguje, ktovie prečo, len medzi sedemnástou a dvadsiatou hodinou.

ZBYTOČNOSTI

Približne posledných desať rokov si Nenci privyrábajú predajom sobích parohov. Sobí samci aj samice ich raz do roka zhadzujú. Nenci im ich ešte predtým odpília. Nebudú ich predsa hľadať po lese! Na kilá ich predávajú do Ázie, tam je to vraj vyhľadávané afrodiziakum.

Ale peniaze sú Nencom takmer zbytočné. Netúžia po veciach z nášho sveta, nechcú mať veľa. Veď kto by to teperil na saniach, každý večer rozkladal a každé ráno balil? „Na rozlúčku som chcel darovať Grigoriovi nôž. Nechcel ho," hovorí Marcel. „Povedal mi, že nôž má a čo by robil s dvomi. Len dve veci, ktoré sme mali so sebou, sa im páčili. Tou prvou boli páperové rukavice. Keď zabijú soba, tak ho musia odrať a narezať bez svojich kožených rukavíc, aj keď je mínus tridsať stupňov, a mrznú im ruky."

Tou druhou vecou boli drony. Raz ušlo stádo a Nenci nadávali, že ho musia ísť stopovať. Marcel s Patrikom naštartovali drony, porozhliadli sa zhora po krajine a ukázali im na monitore, kde je stádo. Lenže baterky do dronov treba dobíjať. A Nenci nemajú elektrinu.

1 (str. 8-9) Nádherné zátišie, akých sa dá v regióne Kanina nafotiť mnoho. Muž medzi sobmi je Kolja, „skútrovodič" dokumentaristu Marcela Rebra.
2 (str. 10-11) Naďa, Kolja, Grigorij a Vaska, ľudia z krajiny v snehu.
3 (str. 10-11) Foma, takisto člen ôsmej brigády, so svojimi saňami a psom. Psy patria do rodiny, Nenci s nimi zdieľajú príbytky, posteľ, hostiny i hladovanie. Ich úlohou je strážiť stáda sobov, ale i loviť.
4 (str. 10-11) Grigorij a jeho žena Naďa. Keď sa žena vydá, odchádza od svojej rodiny a ďalej kočuje s brigádou svojho manžela.
5 Keď Marcel fotografoval život Nencov na severe Ruska, závideli mu iba dron. Ľahšie by s ním našli zatúlané stádo.
6 Pílenie rohov. Sobie rohy sú vraj vzácne afrodiziakum, tak Nenci nečakajú, až ich soby zhodia, aby ich potom nemuseli hľadať.
7 Nenci majú aj skrotené soby — na ťahanie saní a na mlieko. Na sane musia rodiny zbaliť celý svoj majetok. Preto nevlastnia žiadne zbytočnosti.

Hroznýšove dobré skutky

Petra Nagyová Ctibor Bachratý/Biele vrany

Zažil dve totality, počas ktorých ho väznili. Vraj iba preto, že pomáhal tým, čo to potrebovali. Z 3 200 metrovej výšky prvýkrát zoskočil, keď mal 102 rokov. Vraví, že preto, aby bol bližšie k Pánu Bohu. Eduard Marek.

Je najstarším československým skautom a nedávno získal ocenenie Biela vrana. Eduard Marek sa narodil 17. marca 1917 na pražskom Žižkove. Bol posledným dieťaťom zo šiestich súrodencov a na svoju rodinu mal šťastie – na tú dobu bola veľmi pokroková. Otec bol pôvodne kováč, no neskôr sa stal realitným sprostredkovateľom.

„Keďže otecko už bol starý, rozhodol sa, že biznis odovzdá mne," spomína si. Lenže v roku 1936, keď už bola Československá republika ohrozená nacistickým Nemeckom, prihlásil sa Eduard Marek ako dobrovoľník do armády. Narukoval k 1. leteckému pluku Tomáša Garriguea Masaryka. „Už som bol prihlásený aj na zoskoky, ale v roku 1938 prišla mobilizácia a nič z toho nebolo. Napokon sa mi podarilo zoskočiť padákom až v mojich 102 rokoch," hovorí.

Veľmi dobre si pamätá na sklamanie, keď sa Československo vzdalo Nemcom bez boja a ako napokon mníchovský diktát rozbil celú prvú republiku. „Bol som mladý a pripravený brániť svoju vlasť. Hovorili nám, že sme neporaziteľná armáda. Mysleli sme si, aká je slávna, ale keď nad oblohou začali prelietavať nemecké bombardéry, ktoré boli oveľa rýchlejšie ako naše stíhačky, uvedomili sme si, že naši velitelia urobili správne, že sa napokon dohodli. Dlho by sme proti nim veru nebojovali," hovorí dnes.

Eduard Marek je ako živá encyklopédia. Podpísalo sa na ňom jedno celé storočie. Ako nedávno povedal kazateľ Daniel Pastirčák, to storočie predstavovalo jednu z najťažších skúšok ľudskosti, aké sme v histórii ľudstva zažili, a Eduard Marek obstál v každej skúške, ktorú mu osud pripravil. Možno aj práve vďaka silným hodnotám vštepeným v rodine a skautingu, ktorému ostal verný dodnes.

„Dostal som sa k nemu ako mladý chlapec. Pôvodne sme začali skautovať na Slovensku v Beluši, ďalší tábor sme si už viedli sami v Prahe." Najstarší československý skaut pôvodne pôsobil v oddiele Legia Angelica a dodnes sa podpisuje skautským menom Hroznýš, teda po slovensky Veľhad. „My skauti sme si vtedy dávali mená z knihy džunglí. Hroznýš je povestný had, ktorý zachránil malého Mauglího," objasňuje význam svojho meno, ktoré ho vlastne možno po celý život ochraňovalo.

GESTAPU SA NEPÁČIL

„Otecko obchodoval s obchodníkmi na Žižkove a boli medzi nimi aj židovskí občania," spomína si. Keď vypukla druhá svetová vojna a nacisti vyhlásili protektorát nad Českom a Moravou, najviac ohrození boli práve Židia. Marekovci im začali pomáhať. „Nikto si nemyslel, že ich začnú popravovať. Mysleli sme si, že ide len o urážky a ponižovanie. Keď som sa však vrátil z vojny, otec povedal, že už nemá peniaze, a tak som prišiel na rad ja. Na peniaze sa počas vojny u nás doma nepozeralo, chceli sme ich najmä podporiť."

V Protektoráte Čechy a Morava nacisti skauting hneď po okupácii zakázali, no Eduard Marek mu zostal verný aj v ilegalite. Židovským obyvateľom pomáhal najmä potravinami, finančne i materiálne. Z úspor 20-tisíc, ktoré mal na vkladnej knižke a na ktorú mu od detstva rodičia šetrili, napokon zostalo 50 korún. „Pomáhal som aj rodine Františka

Reitmanna, ktorý pracoval pre židovskú obec a potreboval informácie. Dohodli sme sa, že po vojne si spolu otvoríme firmu. Napokon z nej nič nebolo," spomína muž, ktorého neskôr gestapo obvinilo, že je biely Žid.

V tom čase mu za pomoc židovským spoluobčanom hrozili dva roky koncentračného tábora. Odtiaľ sa už väčšinou nikto nevracal živý. „Napokon som si odsedel tri mesiace vo väzení. Môj advokát ma z toho vysekal, lebo som všetko zatĺkal. Vždy som mal šťastie v nešťastí."

VEČNÝ SKAUT

Po prepustení z väzenia v roku 1942 sa oženil so svojou priateľkou Helenou. Obaja sa opäť venovali skautingu, hoci ilegálne. Na konci vojny v máji 1945 sa dokonca stihol zapojiť do Pražského povstania proti nacistom. „Pôsobil som ako spojka medzi vojenským veliteľstvom v Karlíne a českou políciou. Pomáhal som tiež vyzbrojovať v povstaní bojovníkov a organizovať ich odvoz k Českému rozhlasu. Správy o situácii som podával priamo veliteľovi Pražského povstania Karlovi Kutlvašrovi, s ktorým som počas týchto dní spolupracoval."

Len čo sa vojna skončila, Eduard Marek bol prvý, čo začal obnovovať skauting s priateľom z detstva Aloisom Vlachom. Helena mu porodila syna a on začal pracovať v realitnej kancelárii. S príchodom komunistov však skauting opäť dostal stopku, ale on už bol v tom čase opäť v ilegalite a vystupoval proti režimu. „Skautom sa človek stáva na celý život. Už dvanásťročný chlapec sľubuje milovať svoju vlasť a slúžiť jej verne i svojmu blížnemu dušou i telom v každej dobe. Aj preto som vždy konal dobro a pomáhal druhým, hoci sme za to boli, paradoxne, vždy zatváraní. Za Nemcov to najviac potrebovali Židia, za komunistov toho bolo zasa toľko, že sme pomáhali všade, kde bolo treba."

S priateľmi založili odbojovú skupinu DEB – dr. Eduard Beneš, ktorá pomáhala prevádzať cez hranice bývalých vládnych činiteľov. „Takto sme pomohli ujsť napríklad kancelárovi bývalého prezidenta doktorovi Smutnému s celou jeho rodinou," hovorí. Čoskoro sa však aj za túto protištátnu činnosť dostal do vyšetrovacej väzby. V roku 1949 sa dostal do procesu, ktorý nadväzoval na proces s Miladou Horákovou. „Najskôr čakali, až popravia Horákovú, potom sme prišli na rad my." Odsúdili ho na desať rokov väzenia, kým jeho manželku Helenu na jedenásť.

ČAKANIE JE PEKNÁ VEC

„Neviem, čoho by som sa mal báť. Vždy som si hovoril, že to nemôže trvať tak dlho, že to raz musí prasknúť. A tak to trvalo celých sedem rokov. Čakanie je pekná vec. Vždy som čakal do jari, potom na leto a zasa na jar. Keby som vedel, ako dlho to potrvá, možno by som mal strach, ale myslel som si, že to nie je možné, že mi nič nemôžu dokázať a ani som sa nikdy k ničomu nepriznal," hovorí Eduard Marek, ktorý si tvrdo odpracoval osem rokov v jáchymovských baniach v tábore nútených prác.

„Nás mužov poslali na rádioaktívnu uránovú rudu, potrebovali nás ako robotníkov, no ženy to mali oveľa ťažšie.

Myslím si, že si vo väzení viac vytrpeli." Syn Edo po uväznení rodičov skončil v sirotinci. Z väzenia na tábore Mariánska mu po civilnom zamestnancovi v bani tajne posielal poviedky, ktoré pre neho písal pod pseudonymom strýc Antonín.

„Aby som to všetko prežil, v tábore mi pomáhalo plánovanie. V časoch voľna som si kreslil návrhy skautského centra. Môj spoluväzeň, ktorý bol rovnako väznený aj za nacistov a prešiel si koncentračným táborom, sa ma pýtal, načo plánujem. Vraj nič z toho, čo sme plánovali za okupácie, sa neuskutočnilo. Ale ja som mu hovoril, že plánovať sa musí. Mali sme sa aspoň na čo tešiť. A keby tá totalita netrvala štyridsať rokov, možno by sa z toho niečo aj bolo uskutočnilo."

Po siedmich rokoch Eduarda Mareka z väzenia podmienečne prepustili. „Mal som 40 rokov a stále som bol mladý," hovorí. Zo začiatku sa nemal kam vrátiť. Nájsť si prácu bol problém. „Baní som už mal po krk, tak som si vybral stavby." Pritom bol celý čas pod drobnohľadom Štátnej bezpečnosti, ktorá ho šikanovala aj na slobode.

„Uväznenému človeku môžete vrátiť slobodu, odňaté práva, odškodniť ho, ale už nikdy bez stopy nezahladíte jazvu po rane, ktorá zostala na jeho ľudskej dôstojnosti," píše vo svojej knihe Eduard Marek, ktorého prvé manželstvo po šikane a väznení nevydržalo. Jeho druhou manželkou sa stala Soňa, s ktorou spolu zostali celý život, až do jej tragickej smrti.

VTIPNÉ HISTORKY

Po roku 1968 zorganizoval niekoľko letných táborov pre deti, no opäť to netrvalo dlho. „To bol náš údel. Dva roky sme pracovali a ďalších dvadsať rokov boli v ilegalite. Aj dnes za mnou chodievajú mladí ľudia. Nehovorím im o tom, ako nás trýznili. Hovorím im skôr nejaké vtipné historky, ktoré sme zažili aj vo väzení."

Eduard Marek žije v Prahe a zlomové okamihy ho čakali aj po komunizme. V roku 2003 prežil ťažké lúpežné prepadnutie, v roku 2017 požiar svojho bytu. Opäť začínal odznova. Ale aj dnes je stále aktívny, varí si, podniká kratšie cesty a rád sa stretáva s ľuďmi. K Slovensku má stále blízky vzťah. „Veď sme boli kedysi Československo a mnohí moji spoluväzni boli zo Slovenska," hovorí.

Svoje prvé knihy vydal ako storočný. Najprv knihu rozprávok, poviedok a básní Božie cesty sú nevyspytateľné – o histórii jeho rodiny. Druhá kniha má názov Nebol jeden deň ako druhý – Túžby a sny chlapca zo Žižkova. Vyrozprával v nej svoj vlastný príbeh.

Mladí skauti naučili Eduarda Mareka pracovať s počítačom a tak dodnes píše e-maily, tlačí si fotografie do svojej kroniky a má dokonca účet na Facebooku i na Twitteri. „Chvíľu mi trvalo, kým som sa naučil ukladať si veci v počítači. Vždy som začal a potom sa mi to vymazalo. Tak som si ten svoj príbeh niekoľkokrát zopakoval," vtipkuje. Vraj preto si všetko aj vo svojom vysokom veku stále tak dobre pamätá. A keď dostáva ocenenia, pýta sa, či je to za ten vek alebo za nejakú činnosť. „Hovoria mi, že za oboje," smeje sa.

*Eduard Marek (*1917) získal koncom minulého roka ocenenie Biela vrana.*

Margaréta biela

Petra Nagyová Vladimír Šimíček

Existujú knihy, ktoré na svojich stranách ukrývajú tiché slzy, no zároveň voňajú drobnými radosťami. Ich hrdinovia sú tiež takí. Ako Helena.

Vždy som mala rada knihy inšpirované „malými“ príbehmi. Mohli byť aj vymyslené, ale s dobrými koncami. A snívala som o tom, že raz jednu napíšem. No na svoj sen som na dlhý čas zabudla. Kým som nestretla Helenu Weinwurmovú a nenapísala knihu Margaréta biela. Jej obsahom je silný príbeh mladého 16-ročného dievčaťa, ktoré dospievalo v nacistickom lágri.

Helena bola jednou zo 703 mladých žien, ktoré gardisti odtrhli od rodičov i súrodencov a 27. marca 1942 ich v bratislavskom Lamači začlenili do druhého slovenského transportu, smer koncentračný tábor Auschwitz v poľskom Osvienčime.

Doteraz sa vidím, ako sedím v Slovenskom národnom archíve v Bratislave a prezerám si komplexný záznam tohto transportu. Čítam súpisy židovských žien aj s ich adresami, všetky tie mená, ktoré časom upadli do zabudnutia. Odviezli ich, všetky nevinne. Ako krehké margaréty, ktoré ktosi bezcitne vytrhal na lúke a odsúdil na smrť.

Americký spisovateľ Tobias Wolff raz povedal, že skutočný kus písania je nebezpečná vec, pretože môže zmeniť celý náš život. Môj vzťah s Helenou bol príliš osobný a silný na to, aby do môjho života nezasiahol. Hoci sú to už štyri roky, čo nie je medzi nami, ostala tu prostredníctvom svojho príbehu. Dodnes počujem jej hlas a občas cítim, ako ma sprevádza.

VYROZPRÁVAŤ PRÍBEH

Bolo to na jar, rok po Heleninej smrti, keď z Kanady priletel Peter, aby navštívil mamin hrob. Ich puto bolo vždy veľmi silné a prekonávalo aj najväčšie vzdialenosti. Zároveň to bol čas dôležitého rozhodnutia. „Čo keby si o nej napísala knihu?“ opýtal sa ma raz. Napísať knihu je vážna vec. To, čo sa napíše, už nejde vziať späť a vyžaduje si to viac, než sa na prvý pohľad zdá. „Kto iný, ak nie ty? Mamin príbeh poznáš najlepšie,“ presviedčal ma Peter.

Tak som sa do toho pustila. Túžila som, aby sa kniha prihovárala mladým ľuďom tak, ako sa mne prihovárala sama Helena. Vedela som, že to nebude jednoduché, no netušila som, koľko obety, sily a aj sĺz ma to môže stáť.

S Helenou som sa zoznámila pred mnohými rokmi. Téma holokaustu ma v tom čase príliš nezaujímala, nebol na to žiadny dôvod. Až pri písaní som si uvedomila, že môže stačiť jediná iskra, a tá všetko znenazdajky zapáli. V škole sme sa málo rozprávali o tom, že sú medzi nami ľudia, ktorí toho zažili viac, než si dokážeme predstaviť. Že sú súčasťou histórie, ktorú by sme mali poznať a pamätať si ju. „Verím, že mi bolo súdené prežiť, aby som svoj príbeh mohla vyrozprávať druhým,“ opakovala mi Helena.

Narodila sa v Československu v roku 1925 v malej západoslovenskej dedinke Bučany. Bolo to pekné miesto na život a ona tu strávila príjemné detstvo. Ľudia rôznych národností i vierovyznaní žili vedľa seba a radi si pomáhali. „Nikdy by mi nenapadlo, že sa raz všetko zmení. Že už nič nebude také, ako predtým,“ hovorievala často. A presne týmito slovami sa kniha Margaréta biela začína.

Stále v sebe nosím sled nekonečných Heleninych spomienok. Trvali tri roky. V duchu ju vidím zavretú medzi vysokými plotmi lágra, vidím mladé dievča brodiť sa blatom, vidím ho bojovať o život a načúvať pritom stonom umierajúcich. Unikajú len ich duše – v podobe nekonečného dymu vystupujúceho z osvienčimských komínov. A ona bezmocne kráča uprostred zimy, bosé nohy zasunuté v drevákoch, či dlhé hodiny stojí premrznutá v daždi. Otupená, bez schopnosti čokoľvek cítiť. Ako sa dá niečo také prežiť? A ako sa dá po tom všetkom žiť ďalej?

VYTETOVANÉ ČÍSLO

Helena vedela, že jej príbeh sa týka nás všetkých. Mnohí, ktorí prežili láger, svoj príbeh radšej v sebe navždy zamkli. Ona sa ho rozhodla vyrozprávať aj napriek tomu, že ju zakaždým bolel. „Nedovoľte nikdy viac, aby sa niečo také zopakovalo. Nikde a nikomu,“ prosila mladých ľudí počas svojich prednášok. Neraz počas svojho rozprávania potichu vzlykala a vreckovkou si utierala slzy. Takmer tridsať rokov sa liečila z ťažkých depresií, no zdieľanie ju istým spôsobom liečilo. Až po jej odchode sme si mnohí uvedomili, aký je pre nás jej príbeh dôležitý.

Helenini synovia Peter a Pavel tiež potrebovali prelomiť mlčanie, ktorým prechádza druhá generácia preživších z koncentračných táborov. „Dodnes netuším, ako je možné žiť s toľkým strachom, prežiť také obludné zlo a poníženie. Čím viac sa dostávam hlbšie do maminho príbehu, tým viac tomu začínam rozumieť,“ povedal mi počas našich spoločných rozhovorov Peter. Jeho mama sa stala svedkyňou veľkej nespravodlivosti. Dobre vedela, aké je žiť s nálepkou, ktorú kedysi dostala. A že ak doba začne priať ohavnému zlu, mašinéria sa už nedá zastaviť.

Moje stretnutie s Heleninými synmi v Kanade, kam počas komunizmu emigrovali, bolo silným spojením dovtedy neznámych ľudí. Spojila nás, aby som pochopila, že aj dospelí muži v sebe ukrývajú hlboké spomienky a slzy. „Mama sa spočiatku o svoj príbeh deliť nechcela. Aj tak by to nikto nepochopil, hovorievala skepticky. A vo mne stále niečo kričalo: Si iný! Ale prečo? Všetci sa predsa rodíme na svet bez toho, aby sme si vopred mohli vybrať podmienky, v akých chceme žiť a kým chceme byť.“

Kým bola jeho mama mladšia, vždy si obliekala blúzku s dlhým rukávom. Chcela schovať svoje tetovanie na predlaktí. „V duchu som sa pýtal, prečo má moja mama to číslo? Prečo práve ona? Neznášal som ho, nedokázal som ho prijať. Prišlo mi nepochopiteľné, že mamu niekto označkoval ako zviera. Celý život som vnímal našu inakosť, ale až po mnohých rokoch som si uvedomil maminu silu a výnimočnosť," spomína si Peter.

S MISKOU V RUKE

Helena sa po koncentráku učila žiť odznova. Nikto ju doma nečakal, nemala kam ísť. Prežívala zo dňa na deň so svojimi sestrami v jednej kutici, v ktorej bola rozložená slama. Zažila, aké je to začať po tom všetkom bez nedokončeného vzdelania a strechy nad hlavou. A popritom sa jej vynárali spomienky na koncentrák.

„Pamätám si, ako ešte v apríli 1942 padal sneh. V ten deň sme mali zlého esesáka, ktorý nás prinútil vyzuť sa. Bosé sme museli kráčať v snehu s drevákmi na pleciach. Spočiatku sme s dievčatami vláčili veľké drevené dosky a nakladali ich na banské vozíky, z ktorých poľskí civilisti stavali baraky. Vlastnými rukami sme stavali nový vyhladzovací tábor Auschwitz-Birkenau."

Veľmi dobre si pamätala aj to, čo znamená hlad. „Keď je človek hladný, urobí pre jedlo čokoľvek. Je ako posadnutý. Vie, že musí niečo zjesť, lebo inak umrie. Hlad je azda to najhoršie, čo sa dá zažiť. Dievčatá si medzi sebou v tábore neraz kradli jedlo. Niekedy sa dokonca aj pobili."

Deň za dňom prežívali na tej istej strave. „Každé ráno sme mali na prídel pol litra kávy alebo hnedastého čaju bez cukru. Na obed sme stáli v dlhom rade s miskou v ruke. Zmorené únavou sme čakali, až na nás príde rad. Každá dostávala prídel do misky z veľkého smradľavého suda. Jedli sme maglajz z kúskov rozvarenej pokazenej repy a zeleniny. Občas smrdel brómom, ktorý nám dávali do jedla, aby nám zastavili menštruáciu." Aj také bývali Helenine rozprávania.

VIAC A VIAC OTÁZOK

Nie som si istá, či by sa táto kniha dala napísať ešte raz. Čitateľ sa v nej nedočká spravodlivosti, iba sa v ňom vynára viac a viac otázok, na ktoré nedostáva odpovede. Margaréta biela je presne taká, aká bola Helena. Iná. Spomienky na jeden z prvých transportov mladých Židoviek sa v knihe prelínajú so spomienkami na život v lágri a dialógmi synov Petra a Pavla.

Obaja prinášajú svoj vlastný pohľad na svoje detstvo, svoje spomienky na komunizmus a riskantnú emigráciu do Kanady, i na to, ako ich komunistický režim v Československu v neprítomnosti odsúdil na tri roky väzenia za vlastizradu. Otvárajú tajné komnaty v sebe a dovoľujú nám nazrieť do svojho vnútra, súkromia, do života rodiny, ktorá sa nikdy nahlas nehlásila k židovstvu a ostala v zabudnutí.

„Doma sme žili vo zvláštnom vákuu. Bez akýchkoľvek zvykov a tradícií. Kým naši kamaráti a spolužiaci každý rok oslavovali Vianoce, my sme doma nikdy nemali vianočný stromček a nedostávali sme darčeky," hovorí Pavel. „Moje spomienky sa viažu k zimným večerom, keď sme sa s mamou radi prechádzali po zasnežených uliciach Holíča, šmýkali sa po zľadovatených chodníkoch a tajne nazerali ľuďom do okien. Vždy sme sa pretekali, kto z nás zbadá krajší vianočný stromček."

S Helenou sme sa poznali dlhých pätnásť rokov. Zažili sme toho veľmi veľa. „A čo ste sa zbláznili?" opýtala by sa ma, keby sme jej povedali o nápade s knihou. Možno aj to je dôvod, prečo nevznikla, kým ešte žila. Vlastne dodnes neviem, ako bola napísaná, akoby sa za tie roky písala sama, akoby ju diktovala sama Helena a jej prostredníctvom posielala svoje poznanie o živote.

„Odpustila som, ale nezabudla," opakovala a veľmi si priala, aby jej duša našla pokoj. Aby sa už tiene minulosti nevynárali aj aby sa už minulosť, akú zažila ona, nikdy neopakovala. Pozorne sledovala, čo sa deje vo svete, akoby chcela mať nad všetkým kontrolu a chrániť seba a ostatných od možnej krutosti, ktorú sama zažila. „Už nikdy viac."

1 (str. 20-21) Helena Weinwurmová, hrdinka knihy Margaréta biela s autorkou Petrou Nagyovou.
3 Helena sa rozhodla prelomiť ticho a vyrozprávať svoj príbeh.

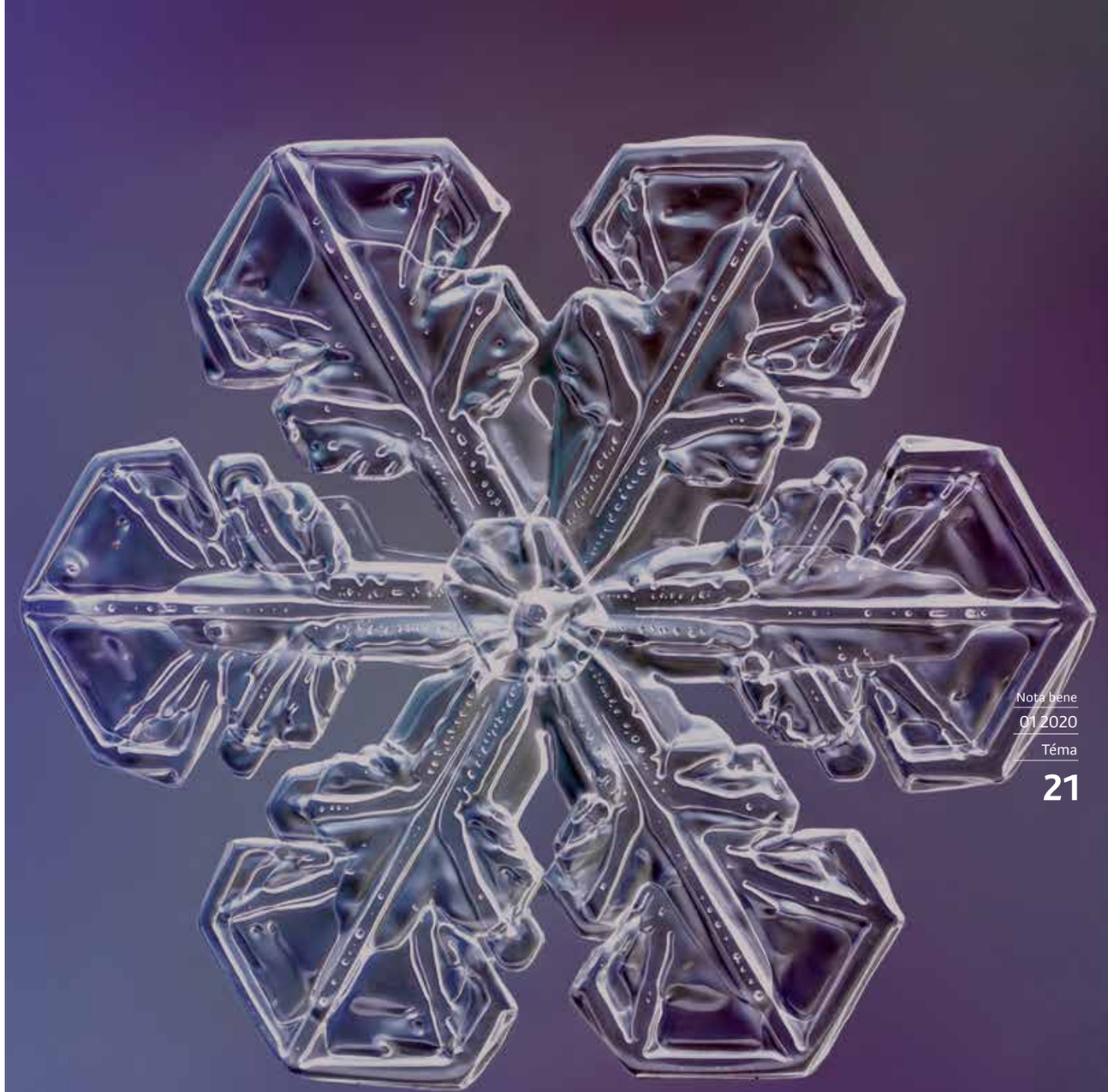

Každá je iná

Michal Poľana Shutterstock

Podobne ako neexistujú dva rovnaké odtlačky ľudského prsta, neexistujú ani dve rovnaké snehové vločky. No tých zvláštností majú tieto nádherné ľadové šperky oveľa viac.

Doposiaľ bolo zaznamenaných vyše 21 000 podôb snehovej vločky. V princípe sú to rôzne varianty krúp, ihličiek, stĺpikov, šesťramenných doštičiek a hviezdic. Napriek ohromne pestrému vonkajšiemu dizajnu majú iba dva druhy jadra – buď ho tvorí zamrznutá kvapka vody, alebo zrniečko prachu či peľu obalené zamrznutou kvapkou vody.

Teplota a vlhkosť vzduchu sú dva hlavné faktory, ktoré ovplyvňujú podobu vločky padajúcej na zem. Pri nízkej vlhkosti sa tvoria jednoduché šesťuholníky, pri vyššej vlhkosti rozvetvené šesťramenné štruktúry, ktorých krásu obdivujeme najviac.

Ploché šesťuholníkové vločky pozorujeme, keď sa teplota vzduchu pohybuje medzi -12 až -18 °C. Ak klesá k -30 °C, môžu získavať tvar priestorových hviezdic. Súvisí to so spôsobom, akým sa viažu molekuly H_2O, keď zamrznú.

V každej molekule vody vzniká hexagonálna väzba a ako sa pohybuje vzduchom – plachtí, kmitá, alebo kolmo padá – na jej ramená sa lepia ďalšie a ďalšie kryštáliky vody, ktoré vločku postupne rozširujú smerom von.

Z každého ramena snehovej vločky môže vyrásť mnoho ďalších, preto niektorí vedci nadnesene hovoria, že ich kombinácií existuje dvakrát toľko ako atómov vo vesmíre. Veď len priemernú snehovú vločku s váhou 3 mg tvorí triliarda molekúl vody (1018).

EFEKT OSTRENIA

Kenneth Libbrecht, profesor fyziky v California Institute of Technology, ktorý skúma snehové vločky, to v rozhovore pre The New York Times vysvetľuje takto: „Keď padá snehová vločka, počas jej cesty sa teplota a vlhkosť menia a ona svojím tvarom reaguje na zmeny podmienok, takže získava rozličné vetvy a na nich rôzne usporiadané ihličky. V momente, keď pristane na zemi, má za sebou už veľmi komplikovanú históriu. A pretože neexistujú dve vločky, ktoré by šli po tej istej ceste, každá vyzerá trochu inak."

Profesor však upozorňuje na záhadu, na ktorú si vedci nevedia odpovedať už vyše osemdesiat rokov: „Prečo tesne pod bodom mrazu vznikajú tenké šesťuholníkové snehové vločky, takzvané doštičky, ale ak sa ochladí na zhruba -5 °C, premenia sa na duté stĺpce, čo je takmer ich opak? A prečo sa, keď teplota klesne ešte nižšie, zhruba na 15 stupňov pod nulu, opäť zmenia na doštičky, ale pri teplotách nižších ako 30 stupňov pod nulou opäť vytvoria stĺpce?"

Fyzik sa domnieva, že tieto prechody sú funkciou teploty a tento efekt nazýva efekt ostrenia. „Keď je hrana ľadového kryštálu ostrejšia, vlastne sa zmení molekulárna štruktúra jeho okrajov, a to tak, že vytvorí plochú doštičku ostrú ako žiletka. Veľmi malá zmena teploty však vedie k prevráteniu smeru ostrenia nahor a vtedy vznikne dutý stĺpik."

70 PODÔB SNEHU

Od podoby vločiek, ktoré dopadnú na zem a od teploty zeme a nasledujúcich klimatických podmienok, závisí podoba snehu. My v slovenčine rozlišujeme sypký sneh, ktorý tvorí záveje, kašovitý sneh sa roztápa, mokrý sneh je zasa ideálny na zimné športy či stavanie snehuliaka.

V angličtine však existuje desať výrazov pre sneh, niektoré pre nás znejú kuriózne. Napríklad corn snow – kukuričný sneh – označuje zrnovitú snehovú prikrývku, ktorá vzniká cyklami topenia a mrznutia. A v kanadskom horskom pásme Canadian Rokies poznajú tiež watermelon snow – melónový sneh – čo je snehová pokrývka zmiešaná s tamojšími červenými riasami.

Rozšírené tvrdenie, že Inuiti, pôvodní obyvatelia Grónska, Kanady a Aljašky, majú až vyše 100 výrazov pre sneh, lingvisti dlho považovali za legendu. Z jej vzniku obviňovali antropológa Franza Boasa, ktorý s týmto číslom prišiel, keď v roku 1880 skúmal život miestnych obyvateľov na Baffinovom ostrove a v severnej Kanade.

Napokon sa ukázalo, že nepreháňal. Igor Krupnik, antropológ zo Smithsonian Arctic Studies Center vo Washingtone, ktorý sa zaoberá dialektami Inuitov, pred pár rokmi potvrdil, že Inuiti žijúci na Aljaške používajú až 70 výrazov pre rozličné podoby vločiek, snehu a ľadu. Niektoré z nich sa vyskytujú v románe dánskeho spisovateľa Petra Høega Cit slečny Smilly pre sneh, ktorý bol preložený aj do slovenčiny.

Qanik je sneh, ktorý sa spája do chuchvalcov, pirhuk je ľahký sneh, apuhinq sneh, ktorý vietor stlačil do tvrdých barikád. Smilla, hlavná postava jeho románu hovorí, že najnebezpečnejšie lavíny sú z quaniku, jemnozrnného prašného snehu: „Vyvolajú ich aj nepatrné posuny energie, ako napríklad silný zvuk. Tvorí ich veľmi malé množstvo snehu, ale pohybujú sa rýchlosťou dvesto kilometrov za hodinu a ťahajú za sebou zradné vákuum. Niektorým ľuďom takéto lavíny vysali pľúca z tela." Áno, na vločku sa možno dívať ako na krehké umelecké dielo, ktoré sa nám na dlani v priebehu sekundy roztopí, ale masa snehu predstavuje obrovskú silu.

OCHLADZUJE PLANÉTU

Približne 98 percent snehovej pokrývky Zeme sa nachádza na severnej pologuli, kde pomáha regulovať zemskú energetickú rovnováhu, teda výmenu tepla medzi zemským povrchom a atmosférou. V menšej miere môžu zmeny v snehových podmienkach ovplyvniť regionálne vzorce počasia – vysvetľuje webstránka National Snow & Ice Data Center.

Snehová pokrývka je dôležitá tiež preto, že kým stromy, rastliny a pôda odrážajú späť do atmosféry 10 až 30 percent slnečného svetla, sneh ho odráža 80 až 90 percent, čím výrazne pomáha ochladzovať planétu. Sneh funguje aj ako izolačná prikrývka pre pôdu a organizmy, ktoré v nej žijú. Aby boli chránené pred zmenami teploty vzduchu, je potrebných aspoň tridsať centimetrov snehu.

V dôsledku klimatickej krízy spôsobenej ľuďmi sa však množstvo snehu a ľadu na zemeguli znižuje. Prežívame dlhšie letá a kratšie zimy, a najväčšie ľadovce na Zemi sa topia rýchlejšie, ako vedci predpokladali. To všetko môže mať pre životné prostredie Zeme a pre nás ľudí veľmi dramatické následky.

Tatry pre všetkých

Jana Čavojská

Viliam Dubiel ponúka ubytovanie na Štrbskom plese mimo sezóny zadarmo. Aby mohli naše hory navštíviť aj tí, ktorí na to nemajú.

Každý z nás má niečo, čo nič nestojí a inému pomôže. Vodič môže zobrať stopára, sused susedovi poliať kvety, kto má na to vzdelanie, môže napísať pre iného úradný list. „Ja mám izby a postele, ktoré sú v nejakom období prázdne. Tak ich niekomu ponúknem," konštatuje jednoducho Viliam Dubiel.

V penzióne Vila Kosodrevina na Štrbskom plese ponúka na jar a na jeseň ubytovanie zadarmo pre tých, ktorí si pobyt v Tatrách nemôžu dovoliť. „Keď všetci začneme robiť niečo pre iných, tak nám tu bude dobre. Nemusia to byť veci, ktoré stoja peniaze. Je to jednoduché."

PRÁZDNE IZBY

Manželka Viliama Dubiela je „Tatranka", a tak sa po trinástich rokoch v Čechách rozhodli vrátiť práve sem. Mesto Vysoké Tatry vtedy náhodou hľadalo nového nájomcu Vily Kosodrevina. Viliam Dubiel sa prihlásil do verejnej súťaže a vyhral ju. Kosodrevinu má teda v prenájme už päť rokov. Skúsenosti s vedením ubytovacieho zariadenia nemal. „Ale služby mám v krvi, baví ma starať sa o hostí," hovorí.

Prvá sezóna bola fajn. Potom prišla jeseň. Viliam Dubiel chodil po chodbách a uvedomil si, že izby v penzióne sú prázdne. Ľudia v tom období do Tatier veľmi nechodia. „Čo s tým? Kúriť sa aj tak musí a my sme tu tiež. Tak tie izby niekomu ponúkneme. Už predtým som sa poznal s Ľudmilou Kolesárovou z Dobrého anjela. Mali sme v Tatranskej Lomnici možnosť ubytovávať v jednom apartmáne a občas sme ho poskytli onkologickým pacientom."

Viliam Dubiel vytvoril jednoduchú webstránku s ponukou ubytovania zadarmo v novembri a apríli. Nestanovil žiadne striktné pravidlá, prihlásiť sa môže ktokoľvek, kto si Tatry nemohol dovoliť. Na pobyt môžu prísť rodiny, single matky s deťmi, dôchodcovia, študenti, jednoducho ktokoľvek, kto si to sám nemôže zaplatiť.

„Súčasťou dotazníka je otázka, prečo by ste mali prísť práve vy. Ľudia mi opíšu svoju situáciu. Ale neskúmam, či naozaj na to nemajú. Na to si majú zodpovedať ľudia sami. Neviem ani, ako by som to posudzoval. Poznám ľudí s dobrými platmi, ktorých liečba chorého dieťaťa stojí toľko, že si nemôžu zaplatiť žiadnu dovolenku. No papier o sociálnej odkázanosti, samozrejme, nemajú."

NECHCE VYBERAŤ

Viliam Dubiel si nemyslí, že by pobyty zadarmo ľudia zneužívali. „Neponúkam nič lukratívne. Termíny sú mimo sezóny. Môže tu pršať, byť hnusne, nasnežiť. Nemáme stravu ani wellnes. Iba tie postele. Keby chcel niekto vyslovene podvádzať, tak možno získa

posteľ v škaredom počasí. Možno občas príde niekto, kto pobyt zadarmo až tak nepotrebuje. Ale myslím si, že takých ľudí je málo a nemá kvôli nim zmysel riešiť túto otázku."

Ani do situácie, že bude musieť spomedzi prihlásených vyberať tých, čo si pobyt najviac zaslúžia, sa Viliam Dubiel nechcel dostať. „Pred pár rokmi ponúkal v Česku pán Bílek ubytovanie na Vianoce zadarmo a dostal tisíce žiadostí. Niečomu takému som sa chcel vyhnúť." Preto po zverejnení ponuky vždy vyzve ľudí, aby sa prihlasovali, a hneď ako je kapacita naplnená, prihlasovanie zastaví.

Jeden človek môže ponuku ubytovania zadarmo využiť maximálne dvakrát. Dĺžka pobytu je vecou dohody. Niekto môže len na pár dní, lebo na dlhšie sa neuvoľní z práce. Inému zo zdravotných dôvodov prospeje dlhší pobyt aspoň na dva týždne. Hoci Vila Kosodrevina neposkytuje stravu, na každej izbe a v každom apartmáne je kuchynská linka a dá sa tam variť. V spoločenskej miestnosti majú všetci hostia k dispozícii kávu a čaj zadarmo.

Väčšina ľudí, ktorí na pobyt prišli, boli v Tatrách naozaj prvýkrát. Dospelí si ich možno pamätali z výletu v detstve. Lenže podľa Viliama Dubiela sú Tatry pre všetkých. Presne tak aj nazval svoj projekt. „Hory sú úžasné. Štrbské pleso je výnimočný kus Slovenska. Už len vidieť toto všetko nabíja človeka energiou. Uvedomí si, aký je oproti nim malý."

Developer si tu vraj môže stavať svoj veľký projekt, no oproti tým horám je to maličké nič. „Niektorí hovoria o Štrbskom plese, že je snobské. Podľa mňa je príjemné. Hostia vozíčkari si chvália, že okolo plesa prejdú aj s vozíčkom. Sú tu možnosti jednoduchých vychádzok pre menej pohyblivých, deti, dôchodcov a tých, ktorí nechcú šliapať na nejaké túry do hôr."

CHCE INŠPIROVAŤ

Ľudia sa často divia, že niekto ponúka ubytovanie zadarmo. Aj cudzí, ale aj tí, ktorí majú na pobyt prísť. Niektorí zavolajú aj trikrát, či vážne nebudú nič platiť. Iní Viliama Dubiela podozrievajú, že má na to určite dotácie. Lenže on o sebe hovorí, že svojím spôsobom ani nie je podnikateľ. „Podnikanie je podľa poučiek sústavná činnosť za účelom dosahovania zisku. Ja som do toho šiel s tým, že chcem robiť niečo, čo ma baví, čo má nejaký zmysel. Zisk je až niekde na konci. Ani náklady a výnosy nemám presne spočítané. Viem, koľko asi platím, koľko zarobím a rátam s tým, že mi to nejako vyjde."

O ubytovaní zadarmo môže z ekonomického hľadiska uvažovať v dvoch rovinách: koľko sú náklady a koľko stratená príležitosť. Stratená príležitosť znamená, o koľko platiacich zákazníkov prichádza. „Myslím, že ich v tom období mimo sezóny nie je veľa," tvrdí Viliam Dubiel. „A náklady na prevádzku? Minieme nejakú vodu a práčovňa niečo stojí, ale nie sú to až také horibilné výdavky."

Tento november sa vo Vile Kosodrevina vystriedalo stodvadsať ľudí. Po mesiaci zadarmo sa na stole Viliama Dubiela vždy kopili fľaše slivovice a bomboniéry, ktoré mu ubytovaní nosili, aby sa poďakovali. „Robili si zbytočné výdavky. Túto jeseň som im písal, aby nenosili bomboniéry, fľašky a podobne, ale aby radšej prispeli pár drobnými na náklady. Kto mohol a chcel, prispel."

O medializáciu Viliam Dubiel nikdy nemal záujem. Berie ju len ako možnosť rozšíriť svoju myšlienku ďalej, ako inšpirovať ďalších ľudí, ktorí by mohli robiť niečo podobné. „Na pobyt zadarmo by sa mohli dostať tisícky ľudí, ktorí to potrebujú," myslí si. „Chcem ostatným povedať, že to funguje, že ľudia sú dobrí a že je to bezproblémová aktivita."

1 Viliam Dubiel ponúka ubytovanie zadarmo. Vo Vile Kosodrevina na Štrbskom plese, hneď vedľa Jazierok lásky.
2 Od ubytovaných detí na pamiatku.

Naša cesta

Jana Čavojská Alan Hyža

„Publikum síce nevidíme, ale vnímame ho inak," hovorí Silvia Milošovičová, herečka divadla Zrakáč. „Cítime ho, počujeme ho."

Ako vzniklo divadlo Zrakáč a ako ste si ho našli vy?

Zakladal ho režisér Jozef Pražmári v roku 2010. Ja som pri úplnom začiatku nebola. Niekoľko rokov som však pracovala na obchodnom oddelení SND. Začala som mať problémy so zrakom a na Únii nevidiacich a slabozrakých som sa dozvedela o divadle. Išla som na predstavenie a bola som nadšená. To predstavenie bolo perfektné. Po ňom som išla režisérovi povedať, že sa mi to veľmi páčilo. Keď počul môj hrozný zachrípnutý hlas, povedal, že mám určite prísť na skúšku.

Podľa čoho vyberáte hry, ktoré budete hrať?

Rieši to výlučne režiséri. Tí sa u nás striedajú. S Jozefom Pražmárim sme naštudovali Rómea a Júliu od Shakespeara a Študentove šibalstvá na motívy Hansa Sachsa, ironický pohľad na problémy vznikajúce pri spolužití rôznych ľudí. Hoci Sachs žil v 16. storočí, to, čo napísal, sa hodí aj na dnešnú dobu. Potom Pražmári odišiel, ale my sme v žiadnom prípade nechceli, aby divadlo zaniklo. Začali sme hľadať režiséra.

A našli ste Kristínu Lepkovú na VŠMU.

Bola s nami skoro dva roky. Navrhla nám hru Georgea Taboriho Jubileum. Ťažké predstavenie. O homosexualite, vojne, židoch, nacistoch, o ľuďoch, proti ktorým je celá spoločnosť nielen vo vojne, ale ukazuje sa, že aj teraz. Nám sa to predstavenie hralo veľmi dobre. Potom sme našli ďalšiu režisérku Katku Jánošovú Lesayovú. A išli sme do autorského divadla.

Bolo to dobré rozhodnutie?

Myslím, že naša cesta je autorská hra, nie hra, ktorá už bola napísaná. Autorská hra nám umožňuje vyjadriť naše vlastné pocity.

Naštudovali ste Vzťahovačky o vzťahoch medzi mužmi a ženami.

Bola to komédia o tom, že hoci muži sú vnímaní ako sukničkári, môže to byť aj presne naopak. Žena a muž sa môžu podvádzať navzájom.

Komédia so sebou vždy prináša riziko, že diváci sa nebudú smiať. Mávate z toho stres?

Stres má človek vždy, hlavne pred prvým výstupom. Zaujímavé, že len čo začnem hrať, tak zo mňa opadne.

Dokážete sledovať reakcie publika, aj keď na divákov nevidíte?

Ani vidiaci herec na divákov nevidí dobre, lebo mu do očí svietia svetlá. Ako nevidiaci však cítite, počujete, ako ľudia zareagujú, či sa zasmejú, či tlieskajú. Spätná väzba s hľadiskom je veľmi dôležitá.

Viete, pre koľko ľudí hráte?

To vieme vždy. Dopredu zisťujem, koľko sa predalo lístkov. Záleží nám na tom, aby sála nebola prázdna. Hrať pred pár divákmi nie je dobré. Odozva nie je taká, aká by mala byť. Nie sme profesionálne divadlo, nemusíme mať plnú sálu. Ale čím viac divákov, tým sa nám lepšie hrá.

Za rok odohráte iba niekoľko predstavení. Netúžite hrať častejšie?

Každý z nás má prácu, školu, deti, je ťažké sa zosúladiť. Okrem skúšok musíme riešiť granty a dve percentá. Sme malé divadlo a na reklamu nemáme peniaze.

Ako hľadáte hercov?

Nie je to jednoduché. V človeku musí niečo byť, aby mohol hrať divadlo. Momentálne nás je sedem. Do aktuálnej hry Ste medzi nami sme našli Martinu Lužákovú. Veľmi sa zapáčila

režisérom aj nám, zapadla do kolektívu. Máme aj vidiaceho herca, Andreja Svetka. Na javisku potrebujete niekoho, kto vidí a pomôže ostatným, alebo urobí veci, ktoré nevidiaci a slabozraký nedokáže. Od začiatku je v divadle Slavo Sokol. Podľa mňa je jedným z našich najnadanejších hercov, s malou rolou účinkuje aj v hre Oidipus na Malej scéne. Občas nás oslovia z televízie s úlohou vo filme alebo seriáli, lebo vidiacemu človeku sa nevidiaci hrá ťažko.

V spomínanej hre Ste medzi nami riešite radosti aj starosti života nevidiacich a vôbec to nie je nudné. Čí to bol nápad?

V roku 2018 sme začali spolupracovať s režisérom Paľom Viechom. Povedal, že ako tému nášho divadla vidí práve život nevidiacich a slabozrakých. Tak sme išli do toho. Paľo Viecha si zavolal na pomoc Mateja Feldbauera. Viedli skúšky, robili sme rôzne scénky, monológy. Premiéru sme pripravovali v SND. Je to úplne iná káva, byť v priestoroch profesionálneho divadla, kde je všetko pripravené, zvuk, svetlá, technici aj maskérky.

Súčasťou hry boli aj scénky s návodmi, ako sa správať k ľuďom, ktorí majú problémy so zrakom. Naozaj to ostatní nevedia?

Aj pre mojich rodinných príslušníkov a kamarátov je veľa vecí neznámych. Je jedno, či ide o ľudí, ktorí s vami žijú, alebo vás lepšie poznajú. Povedia vám napríklad, položil som to tam a tam, odtiaľ si to zober. Zabudnú na váš problém a nenavigujú vás presne, že je to trebárs na stole vpravo. Ale to je normálne. Kto vidí, počuje, chodí, neuvedomuje si, ako to majú ľudia, ktorí nevidia, nepočujú alebo sú na vozíčku. Zdraví ľudia si to nedokážu uvedomiť. Takže sa za to nemôžeme na nich hnevať.

Ako sa učíte texty?

Máme hlasové programy v počítačoch aj v smartfónoch, takže to naozaj nie je problém. Voľakedy to bolo komplikovanejšie, lebo existovalo len Braillovo písmo. Ja som to nezažila, problémy so zrakom mám posledných jedenásť rokov. Keď som prvýkrát počula ten počítačový hlas, myslela som si, že mu nikdy nebudem rozumieť. Bol taký čudný a plechový. Ale naučila som sa. Pri čítaní kníh si nastavujem rýchlosť prehrávania na rýchlejšiu. Knihu mám prečítanú skôr ako vidiaci.

Chodíte na divadelné predstavenia, napríklad sledovať prácu iných hercov a učiť sa od nich?

Do divadla som chodila vždy. Na operu, balet aj činohru. A chodím aj teraz. Počúvam profesionálnych hercov. Ale nemôžem ich napodobňovať. Pre herca je najlepšou cestou prirodzenosť.

Čo vám divadlo prinieslo do života?

Som skôr typ, ktorý nechce vystupovať pred ľuďmi. Možno mi pomáha práve to, že na nich nevidím, a tým pádom nemám ostych. V mojich začiatkoch v Zrakáči som si nevedela predstaviť, že budem hrať. Potom prišlo obdobie, keď som si nevedela predstaviť, že by to divadlo nebolo. Mám tam kamarátov, ľudí, ktorí ma chápu, robíme spoločný projekt, na ktorom každému z nás záleží. Ak vás divadlo chytí, je to láska na celý život.

Silvia Milošovičová
je členka divadelného súboru Zrakáč a tiež predsedníčka občianskeho združenia s rovnakým názvom. Zrakáč momentálne hosťuje v Modrom salóne Slovenského národného divadla a tvorí ho sedem hercov, šesť nevidiacich alebo slabozrakých a jeden vidiaci. V repertoári sa od Shakespeara či Taboriho divadlo posunulo k autorskému divadlu. Hra Ste medzi nami, ktorú budú hrať aj 30. januára, je nielenže zábavná a približuje život nevidiacich zvyšku sveta, ale ostatných aj učí, ako k ľuďom, ktorí nevidia, pristupovať.

Svetlá a tiene zimy

Ada Jung useum.org

Pokoj a nepokoj bielej. Zima na obrazoch. Jedna téma, rôzne stvárnenie, ale vyššia zhoda umeleckého jazyka, ktorým spolu rôzni autori môžu komunikovať a rozumieť si. A my im môžeme porozumieť tiež.

Umením zachytiť zimnú náladu vynikajú najmä severskí maliari. Je to pochopiteľné, veď sneh a bielota sú bežnou súčasťou ich života. Dominujú zobrazovaniu zimnej krajiny či dejov v nej už od stredoveku – málokto nepozná napríklad pitoreskné obrazy Pietra Brueghela.

V našom výbere sme sa však nezamerali na nich. A nezamerali sme sa ani na prierez najslávnejších obrazov zimy od stredoveku po súčasnosť. Vynechávame mená ako Jacob van Ruisdael, Francisco de Goya, Kasimir Malewitsch, Claude Monet či Edvard Munch, lebo internet poskytuje viac než dosť stránok, kde sa o nich píše a kde ich zimné krajiny môžete ľahko nájsť. Našu malú galériu venujeme možno menej známym, zato rovnako zaujímavým súčasným umelcom, v ktorých diele predstavuje tento maliarsky žáner niečo špeciálne.

ŽIVÉ MOZAIKY

Hneď prvý obraz pochádza z oveľa teplejšej krajiny, než sú tie od rovníka nahor. Valeri Tsenov je renomovaný bulharský výtvarník, vyštudoval Národnú akadémiu výtvarného umenia v Sofii a jeho veľmi typický štýl kombinuje prvky bulharskej tradície s jeho vlastnou umeleckou víziou. Keď sa pozeráte na jeho obrazy, razom sa ocitnete v rozprávkovom svete, ktorý je na plátno pričarovaný veľmi neobyčajným uhrančivým spôsobom.

Kombinovanie prvkov moderného a starovekého stredomorského umenia má vo výsledku osobité a strhujúce vizuálne pôsobenie. Bezpochyby aj zmiešanými technikami, ktoré autor používa. Vlastnoručne si pripravuje a mieša vzácne pigmenty z celého sveta do jedinečných farieb a odtieňov. Rovnako prácne vytvára Valeri kompozície obrazov, koncipovaných ako živé mozaiky – obsahujú niekoľko vrstiev priestoru a času.

Valeri vyvinul svoj vlastný kreatívny spôsob myslenia a zobrazovania, ktorého prostredníctvom posiela duchovné odkazy do celého sveta, pretože používa symboly, ktoré presahujú hranice jednej krajiny či kultúrne rozdiely rôznych krajín. Zimné obrazy predstavujú v jeho diele svojský „kútik“. Oproti ostatným, nesmierne farebným obrazom sú v ňom výjavy pôsobiace ako hojne cukrom posypané exkluzívne zákusky. A kto by si nechcel trochu osladiť zimu?

PÁN MAJSTER

„Verím, že muž, ktorý zostúpi v potomkoch, je muž, ktorý maľuje svoj vlastný čas a scény každodenného života okolo seba.“ Zvláštny výrok rovnako zvláštneho umelca, ktorý na prelome 19. a 20. storočia „maľoval svoj vlastný čas“. Newyorčan Frederick Childe Hassam bol americký impresionista inšpirovaný dielom Claudea Moneta. Jeho krajiny, pouličné a interiérové scény boli populárne a uznávané, aj keď na svojom kontinente nedosiahol takú slávu ako Monet na európskom.

Keďže Hassam pochádzal z bohatšej obchodníckej vrstvy, mohol si dovoliť štúdiá v Európe. Napriek tomu, že väčšinu života prežil v New Yorku, európsky kontinent ho nikdy neprestal priťahovať a neustále sa naň vracal, najmä do Anglicka, kde v letných mesiacoch navštevoval jedno letovisko za druhým a maľoval vidiecke, tak trochu kuriózne scény. Zimné mestské scény sú preto v jeho diele skôr výnimkou (a pochádzajú z New Yorku), a to i napriek tomu, že bol veľmi ambiciózny a odhodlaný umelec – namaľoval vyše 3 000 obrazov.

Rovnako známy ako obrazmi bol aj svojimi kurióznymi výrokmi. Mal ich kde šíriť, pretože bol veľmi spoločenský a spolu s manželkou Maude usporadúval honosné večere, ktoré trvali do neskorej noci. Meno Hassam je deformáciou pôvodného priezviska Horshama, k čomu okrem umelcovho výzoru – tmavá pleť a čierne oči – napomohlo aj to, že vedľa svojho podpisu začal maľovať polmesiac a prevzal prezývku Muley (z arabského mawl – pán, majster). Je možné, že sa sám cítil ako „zostúpený potomok“ stredovýchodných predkov.

INÝ KOMIKS

Phong Nguyen Thanh je vietnamský umelec a pôsobí ako vedúci tímu komiksovej umeleckej skupiny Phong Duong. Keď sa pozriete na jeho maľby, na prvý pohľad by ste určite neuhádli, že miluje komiksy. Pri lepšom pohľade v nich však objavíte typické prvky jednoduchosti kresby a istej výrazovej skratky, ktorá je pre komiksy typická.

Phong, okrem toho, že je umelcom na voľnej nohe, je tiež umeleckým riaditeľom pre rôzne vydavateľstvá tlačených komiksov vo Vietname, Francúzsku, Taliansku a v USA. Má takú veľkú lásku a obdiv k vietnamským tradičným kultúrnym hodnotám, že sa to prejavuje v každom umeleckom kúsku, ktorý zo svojho ateliéru vypustí.

Oproti očarujúcim a aj vtipným komiksom majú však jeho maľby strohý, úderný štýl. No ponechávajú si dve zásadné črty komiksov: naratívny portrét a autobiografiu. Tak vlastne Phong demonštruje vietnamský životný štýl v modernom ži-

vote a zároveň svoj osobný postoj k týmto adaptáciám. A jeho obraz Lovci vlkov rozpráva príbeh ľudí, ktorí sú v studenej zimnej pustatine rovnako osamelí ako tieto nevypočítateľné, divoké a zároveň plaché zvieratá.

KRAJINKY Z KUFRA

Máloktorý umelec nikdy neopustí svoje rodné mesto, ale John W. Hardrick sa narodil, vyrastal a žil v Indianapolise a celý život tam aj maľoval. Toto je informácia najmä pre tých, ktorí by si mohli myslieť, že z jedného miesta nemožno obsiahnuť celý svet. Už mnohokrát sa potvrdilo, že v umení to určite neplatí a že naozaj nepozná hranice.

Hardrick pracoval v rodinnom podniku (dopravná činnosť) a svoje maľby mal pri každej ceste zamknuté v kufri auta. Nevynechal žiadnu príležitosť predať ich. Portréty, kvetinové zátišia a zimné krajiny šli celkom dobre na odbyt, a tak bol nimi posiaty v podstate celý Indianapolis. No a odtiaľ si potom našli cestu do celého sveta.

Zimné krajiny boli Hardrickovou špecialitou. Obvykle sa stredom namaľovaného výjavu tiahne úplne alebo čiastočne zamrznutý potok, ktorého zľadovatený povrch je prerušovaný chvejivými odrazmi stromov. Naozaj efektne dokázal zachytiť trblietavé svetlo rozsiahlych snehových plôch. Stromy sú na vrchu kompozície odrezané, eliminujú horizontálnu čiaru a prepožičiavajú tak maľbám z polovice minulého storočia kvality abstraktných diel. Chladivý prúd vody má zasa impresionistické črty a plynie akoby priamo do priestoru diváka.

FAREBNÁ BIELA

Posledným umelcom v našom výbere je srbský autodidakt Ivan Grozdanovski z malého mestečka Vršac. Na to, že nenavštevoval žiadnu umeleckú školu, získal mnoho významných ocenení a majú ho radi najmä Moskovčania, kde už mal celý rad výstav. Milujú spôsob, akým zachytáva okoloidúcich ľudí alebo ako zobrazuje akty, ale aj jeho krajiny, najmä tie zimné, ktorými sa prelína podivuhodné chladno-teplé svetlo a mihajú sa tajomné šepkajúce tiene.

Akvarel, pastel a akryl sú ideálne farby pre štýl tohto umelca, ktorý mal svoju prvú výstavu už ako desaťročný. Rozplývavé akvarelové valéry v maľbách prírody sú však celkom iné ako pastózne nanášané hutné a ostré farby aktov. Ivanove krajiny oscilujú na hranici sna a skutočnosti. Sám seba označuje za maliara svetla a ono jeho krajinám aj vždy dominuje.

Veľmi príjemným, podmanivým spôsobom dokáže tiež dostať farbu aj do krajinomalieb, ktorým by mala dominovať biela, keďže všetko je skryté pod snehom. A hoci čistú bielu na týchto obrazoch ani nemusíte nájsť, predsa je všadeprítomná. Ani na chvíľu nezapochybujete, že sa dívate na zasnežený les. Ale mäkký a plný farieb. Kto by sa v ňom nechcel nachvíľu stratiť?

1 (str 28-29) Valeri Tsenov: Bez názvu, 2013.
2 Frederick Childe Hassam: New York Street, 1902.
3 Phong Nguyen Thanh: Lovci vlkov, 2007.
4 John Wesley Hardrick: Zimná krajina, 1945.
5 Ivan Grozdanovski: Zimné tiene, 2014.

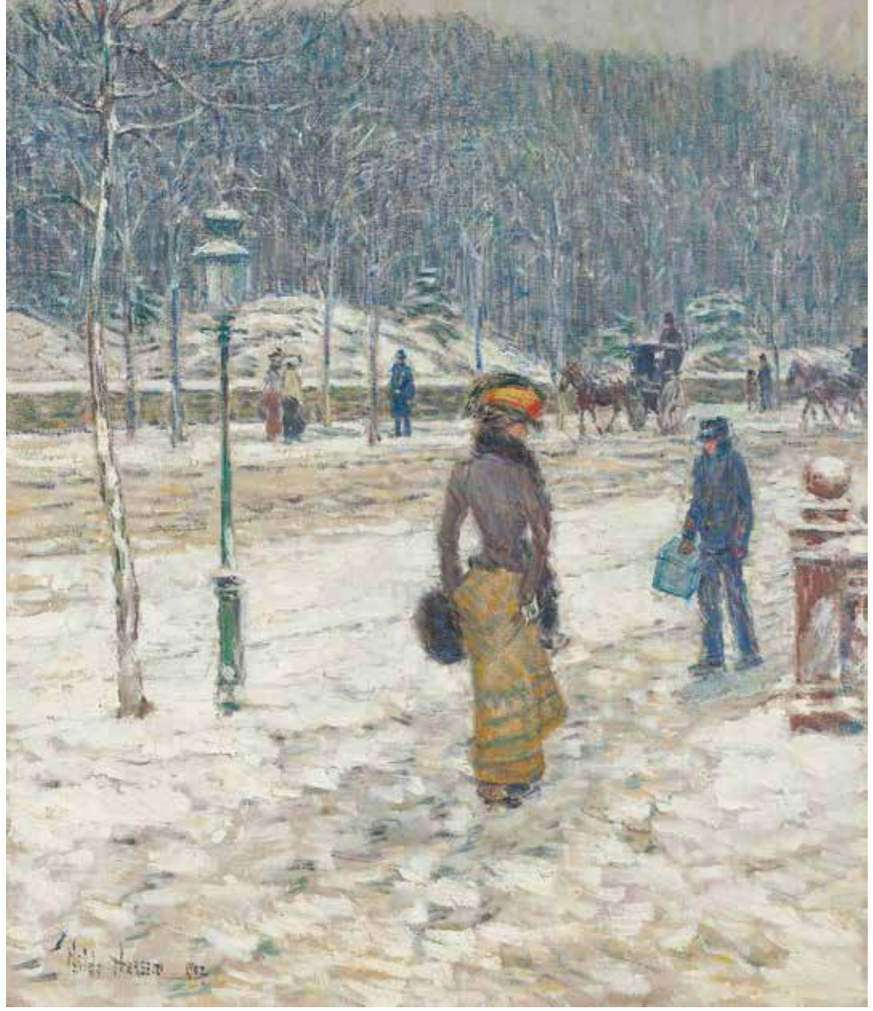

Čiernobiely film

Juraj Malíček

Je výrazovo silnejší a chce od diváka viac, aby mu mohol viac vrátiť. Vyslobodenie zo zajatia reality, rozširovanie obzorov a objavovanie nových vecí.

Občan Kane, Ninotchka, Casablanca, Raz, dva, tri, Prázdniny v Ríme, Krížnik Potemkin, Metropolis, Sunset Boulevard, Siedma pečať, Moderná doba, Niekto to rád horúce, Doktor Divnoláska, Kristián, Cesta, Nosferatu – symfónia hrôzy, Frigo na mašine, Pán Verdoux, Leopardia žena, Zrodenie národa, Sedem samurajov, Siedma pečať, Hellzapoppin´, Zmluva s diablom, Tretí muž, Maltézsky sokol, Prepadnutie, Obchod na korze, Noc v opere...

Nedá sa. Nedá. Nie je možné zostaviť reprezentatívnu vzorku, nie je možné ani len v náznaku obsiahnuť ten majestát a dôležitosť. Vraj existujú ľudia, ktorí nemajú radi čiernobiele filmy, nedívajú sa na ne, ba priamo sa im vyhýbajú, čo je však možné iba vtedy, ak ide o ľudí, ktorí nemajú radi film ako taký. Nedá sa totiž mať rád film a pritom odmietať, ignorovať, nepoznať tú jeho časť, ktorá ho fundamentálne definuje.

Nie preto, že film sa zrodil ako čiernobiely, ale preto, že keď ide o kvalitu, je to jednoducho jedno. Čiernobielosť je v tom úplne základnom, najjednoduchšom rozlíšení iba signálom, že takýto film vznikol skôr skôr ako neskôr, hoci dobre vieme, že ani to nie je pravda a mnohí filmári dávajú čiernobielosti prednosť aj dnes.

Prečo? Lebo čiernobiely film je jednoducho výrazovo silnejší, chce od svojho diváka viac, aby mu viac mohol vrátiť. A ide presne o to zdanlivé „nepohodlie“, pre ktoré sa skutočne niektorí sviatoční diváci čiernobielemu filmu vyhýbajú.

Svet je farebný, vidíme ho farebne, jeho čiernobiely obraz zachytený vo filme sa prieči našej skúsenosti s ním a prirodzene tak vzniká čosi, čo nám umožňuje vychutnať si takéto zobrazenie ešte viac. Odstup. Spontánne prirodzené samozrejmé posilnenie vedomia rozdielu medzi naozaj a akože, ktoré nás divácky vyslobodzuje zo zajatia reality a umožňuje nám vychutnať si film sám osebe. Nie ako obraz niečoho reálneho, ale ako autonómnu fikciu bez priamej väzby s vonkajším svetom.

Zvykli sme si, a ide o celkom legitímny kultúrny kód, že vek je dôležitý. Prirodzene si ho vážime, rešpektujeme ho, načúvame mu. Vek znamená skúsenosť a poznanie, predstavuje hodnotu, ktorá je v našej kultúre mimoriadne dôležitá. Vek predstavuje tradíciu, stabilitu, korene, historické vedomie, že odkiaľsi prichádzame a kamsi smerujeme, ukotvenie prítomnosti v kontextoch minulosti a budúcnosti.

Nie sme tu len tak, odnikiaľ, ale pevne na čomsi stojíme, pevne z čohosi vyrastáme. Mýtus Zlatého veku pretavený do bezprostredného ľudského vnímania sveta. Bolo lepšie, bez ohľadu na to, ako to bolo v skutočnosti. Staré víno je lepšie ako nové, aj starí majstri, staré maľby, starý nábytok a tak ďalej. Rovnako čiernobiele filmy, bez ohľadu na ich skutočný vek, a je celkom bezpredmetné, že všetky teleshoppingy sveta sa nás snažia presvedčiť o opaku.

Pani ide variť, upratovať, posilňovať, ide robiť čokoľvek. Nemá ešte tento nový výrobok, ten čo sa v teleshoppingu predáva, ale má hŕbu starých prístrojov, neskladných, neforemných, nefunkčných, čiernobielych rároh. Aj pani je čiernobiela, keď s nimi pracuje, a celý ten starý svet, v ktorom sa táto pani trápi, trpí, trýzni. Bolí ju cvičenie, nevie nakrájať zeleninu, na panvici sa jej prilepilo jedlo, nedarí sa jej, frustrovane a čiernobielo sa mračí do kamery, až kým nevymení hŕbu starých vecí za jednu novú a zrazu sa do sveta vráti farba a všetko ide, všetko už je super, svieže, dokonalé, radostné, farebné.

Čistá lož. Nástroj na predávanie zbytočností. Teleshopping. Čiernobielosť je v ňom príznakom frustrácie, tej minulosti, ktorej sa treba zbaviť ako starej haraburdy. Akurát, že starých čiernobielych filmov sa nezbavujeme, hýčkame si ich, vychutnávame, oslavujeme.

Ešte keby to tak bola pravda a milovníci filmov by boli súčasťou majoritnej populácie. Lenže nie sú a ľuďom sa naozaj nechce pozerať čiernobiele filmy. Treba dúfať, že je to len preto, že nevedia, o čo prichádzajú.

Čiernobiele romantické komédie, napríklad, sú geniálne. Ako Obchod za rohom (The Shop Around the Corner, 1940), klasická snímka režiséra Ernsta Lubitcha o dvoch kolegoch z obchodu, ktorí sa neznášajú netušiac, že sú vlastne do seba zamilovaní. Zoznamovací inzerát, tradičné papierové perom písané listy v obálkach posielané poštou, veľká láska, a ak sa niekomu zdá ten príbeh povedomý, áno, v roku 1998 vznikol film Láska cez internet, ktorý je remakom tejto snímky a kvalitou sa jej nepribližuje ani na dohľad.

Podobne originálna Sabrina (1954), krásna romanca, v ktorej sa William Holden a Humprey Bogart zamilujú do Audrey Hepburnovej *(na snímke)* kvalitou niekoľkonásobne prekonáva svoj vlastný romantický remake z roku 1995. Akoby aj nie, ide totiž o film jedného z najlepších režisérov vôbec, rodáka z Rakúsko-Uhorska, teda svojím spôsobom bývalého krajana Billyho Wildera, ktorý nenakrútil slabý film. Naopak, a jeho filmografiu tvoria z drvivej väčšiny práve čiernobiele snímky, z ktorých mnohé sa stali neoddeliteľnou súčasťou dejín kinematografie.

Nie takých tých akademických, ale diváckych, pričom Wilder okrem romantických komédií a komédií zvládal rovnako dobre drámy (Sunset Boulevard, 1950), vojnové filmy (Stakag 17, 1953) i kriminálne trilery (Poistka smrti, 1944). A mimochodom, bol to práve Wilder, koho napadlo vo filme Slamený vdovec (The Seven Year Itch, 1955) postaviť Marilyn Monroe nad vetraciu mriežku, aby celému svetu ukázala svoje nádherné nôžky v notoricky známej sekvencii, ktorá vstúpila do všeobecnej civilizačnej kultúrnej pamäti.

Len škoda, že akurát Slamený vdovec je farebný. Nemusel, lebo, ako sme si už povedali, ak sa bavíme o kvalitách filmu, je to jedno. Lebo, samozrejme, platí aj to, že ak je film čiernobiely (a navyše starý), neznamená to automaticky, že je dobrý, respektíve, že jeho kvality dokáže oceniť aj neškolený divák, laik, prahnúci po jednoduchej zábave.

Áno, pripúšťam, že takéhoto diváka môžu filmy ako Občan Kane, Krížnik Potemkin či Intolerancia až nekonečne nudiť, avšak iba do chvíle, keď sa sám rozhodne dovzdelať a čosi si o nich prečíta.

A presne o to ide. O rozširovanie obzorov a objavovanie nových vecí, hoci ide o staré čiernobiele filmy, ktoré dnešnému divákovi nemajú zdanlivo čo ponúknuť. Majú, už len preto, že farby si do nich vkladá každý sám, a keď sa človek díva poriadne, sú to všetky farby dúhy.

Autor je teoretik a publicista.

Top 10

Filmový kritik Peter Konečný odporúča výnimočné čiernobiele filmy, ktoré vznikli v časoch farebnej kinematografie:

Raging Bull / Zúriaci býk, 1980, r. Martin Scorsese
Dead Man / Mŕtvy muž, 1995, r. Jim Jarmusch
Good Night, and Good Luck. / Dobrú noc a veľa šťastia, 2005, r. George Clooney
Das weiße Band / Biela stuha / The White Ribbon, 2009, r. Michael Haneke
The Artist / Umelec, 2011, r. Michel Hazanavicius
A Torinói ló / Turínsky kôň / The Turin Horse, 2011, r. Béla Tarr, Ágnes Hranitzky
Ida, 2013, r. Pawel Pawlikowski
Já, Olga Hepnarová, 2016, r. Petr Kazda, Tomás Weinreb
Zimna wojna / Studená vojna / Cold War, 2018, r. Pawel Pawlikowski
Pomaľované vtáča, 2019, r. Václav Marhoul

Posledný domov

Magdaléna Rojo Noel Rojo

Starnúca populácia a nedostatok pracovnej sily, to sú aktuálne demografické vyhliadky Japonska. Spoločnosť Shinko Fukushikai skúša v rámci poskytovania starostlivosti seniorom odvážne kroky.

Zo zvedavosti vojdeme do kaviarne, v ktorej, zdá sa, prebieha miestny dizajnový trh. Ibaže je na prvý pohľad odlišný od tých našich. Všetky predajkyne sú už na dôchodku. Ponúkajú ručne robené náhrdelníky a náušnice, tašky a peňaženky z recyklovaných riflí či šaty v tmavých farbách, aké Japonci obľubujú, ale mnohé modely sú netradičné. Ženy popíjajú kávu, smejú sa a s nadšením ponúkajú, čo vyrobili.

Toto je len jedna zo situácií, v ktorých by ste v mnohých iných krajinách stretli najmä mladých ľudí. No v Japonsku, krajine s najstaršou populáciou na svete, sú ich hlavnými hrdinami a hrdinkami seniori. Muži v sedemdesiatke pracujú na stavbe, pripravia vám filtrovanú kávu v hipsterskej kaviarni a dôchodcovia a dôchodkyne sa usmievajú zo svojich bicyklov, ktorými sa vozia po hlavnej metropole.

Podľa tamojšieho ministerstva vnútra, ľudia vo veku viac ako 65 rokov tvoria v dnešnom Japonsku 28 percent populácie a vyhliadky pre japonskú demografiu nenaznačujú, že by sa trendy mali zmeniť, práve naopak. Mnohí teda aj po šesťdesiatpäťke zostávajú v pracovnom prostredí, často na úplne nových pracovných pozíciách.

V neskoršom veku potom Japonci a Japonky zápasia s vysokým percentom výskytu demencie. Podľa Alzheimer's Association z celkového počtu 44 miliónov ľudí s demenciou vo svete žije viac ako jedna desatina práve v tomto ostrovnom štáte. Kým v minulosti sa tradične o svojich rodičov starali deti, v dnešnom Japonsku s najnižším podielom ľudí v produktívnom veku, je to takmer nemožné. Spoločnosť tak zápasí aj s nedostatkom pracovných síl v sociálnych službách.

DRUHÝ DOMOV

Dlhý a široký vstupný priestor, s niekoľkými strojmi na cvičenie pod veľkými oknami a pár stolmi a stoličkami, nepôsobí napriek svojej otvorenosti chladne. Sociálna pracovníčka pomáha dôchodcovi dostať sa na stacionárny bicykel. Ďalší Japonec sa chváli spolubývajúcemu svojou kresbou. Na jednej z bielych stien je niekoľko sklenených poličiek s vystavenými čajovými kanvičkami, keramickými šálkami a taniermi či starodávnou žehličkou, akú by mal doma len skutočný zberateľ či vnučka po prababičke.

Nad poličkami visí kríž. Hoci Japonsko nie je kresťanská krajina, majiteľka hospica je katolíčka. Vedľa, v spoločenskej miestnosti s pohodlnými kreslami okolo niekoľkých stolov sedí pár klientov čakajúcich na obed. Naproti je jedáleň. Zapĺňa sa klientmi

a vôňou z kuchyne, do ktorej môže cez sklenenú stenu nakuknúť každý zvedavec. Jedlo je jedným z najdôležitejších pilierov japonskej kultúry a Masue Katayama, ktorá hospic Crossheart Sakae v Jokohame založila, si potrpí na to, aby mali jej klienti jedlo kvalitné a rôznorodé.

V budove sú okrem komunitných priestorov individuálne a skupinové izby. Vo výťahu stretávame jednu zo zamestnankýň s táckou plnou váz s čerstvými kvetmi. Na detailoch záleží. A hoci sa tu nikto, ako je v Japonsku zvykom, hneď za dverami nevyzúva, pocit tepla a domova je prítomný.

V 80. rokoch by ste v Japonsku podobné hospice nenašli. Existovali iba dve kategórie: luxusné, ktoré si málokto mohol dovoliť, a lacné, v ktorých však podmienky nezodpovedali predstave o dôstojne dožitých posledných rokoch života. Masue Katayama, dnes už takmer 80-ročná podnikateľka, v tom čase začala skupovať opustené budovy v Jokohame a prerábať ich s minimálnymi nákladmi na hospice za dostupné ceny. Pre nedostatok financií vtedy sama šila záclony, lebo jej cieľom od začiatku bolo, aby ľudia, ktorých rôzne okolnosti donútili odísť z domova do hospica, našli práve tu svoj druhý domov.

Katayama začala vo svojich zariadeniach uplatňovať nezávislé hodnotenie kvality ISO-9001, ktoré sa dovtedy používalo len v hoteloch či reštauráciách. Vylepšiť imidž hospicov bol prvý krok k tomu, aby sa začal meniť pohľad ľudí na ne. Napomohlo aj zavedenie systému poistenia dlhodobej starostlivosti japonskou vládou v roku 2 000. V rámci neho sú všetci starší ako 65 rokov povinní platiť si sociálne poistenie, z ktorého sa im neskôr bude platiť domáca starostlivosť alebo pobyt v sociálnych zariadeniach.

Katayama so svojimi partnermi vytvorila niekoľko takýchto domovov so svojou spoločnosťou Shinko Fukushikai, ktorá poskytuje služby hradené zo spomínaného poistenia. Crossheart Sakae bol prvý hospic, ktorý Shinko Fukushikai založila.

IMIGRANTI

Kráčame po širokých chodbách a stretáme chlapíka, ktorý rozhodne nevyzerá ako Japonec. Svetlý so sivými vlasmi, zavalitejší, vysmiaty od ucha k uchu. Je to Venezuelčan, ktorý prišiel do krajiny pred dvadsiatimi piatimi rokmi a chcel sa zamestnať v telefónnej spoločnosti, kde pracoval aj v domovskej krajine. Na niekoľko rokov sa mu to aj podarilo, ale práca ho nenapĺňala. O možnosti pracovať ako sociálny pracovník sa dozvedel v kostole, do ktorého chodí. Urobil si kurz, získal certifikát a dnes zarába tretinu z dovtedajšieho platu, avšak spokojnosť sa nie vždy dá kúpiť.

„Je to šťastie. Našiel som spôsob, ako byť spokojný robiac niečo, čo ma baví. Od klientov sa učím, ako nájsť radosť vo veciach, ktoré v obchode nekúpiš – vo vzájomnej interakcii, v úsmeve," hodnotí Moises Martínez. Nie je jediný sociálny pracovník zo zahraničia, ktorého Shinko Fukushikai zamestnáva. Spolu ich je takmer päťdesiat, väčšina z ázijských krajín, z Latinskej Ameriky prevládajú Peruánci a nájdu sa aj Afričania, napríklad z Južného Sudánu.

Ďalším z javov meniacej sa demografickej situácie v Japonsku je aj pribúdajúci počet migrantov, ktorí majú zaplniť dieru na pracovnom trhu, napríklad aj v sociálnych službách. Japoncov a Japonky, pre ktorých je čistota významnou súčasťou životov, neraz odrádza od práce so seniormi fakt, že sa o nich musia starať aj pri takých úkonoch, ako je vykonávanie potreby. Ďalšou nevýhodou je nízky plat. To však nie je nevýhoda napríklad pre Filipínku, ktorá sa musí postarať o rodinu, čo zostala na Filipínach.

Hoci počet imigrantov do Japonska rastie, krajina stále nemá imigračnú politiku, ktorá by dostatočne reagovala na potrebu pracovnej sily. Vláda síce zaviedla mnohé kurzy pre budúcich sociálnych pracovníkov, záverečné skúšky však zvládne málokto pre nedostatočné ovládanie japonského jazyka. Ten je nevyhnutný aj pre vypĺňanie zdravotnej dokumentácie klientov.

Masue Katayama na tieto účely vyvinula dotykový panel, ktorý pomáha cudzincom prekladať do japončiny to, čo chcú napísať. Podnikateľka si však myslí, že imigranti sami o sebe nevyriešia problém nedostatku pracovnej sily. „Ak chceme iba vyplniť voľné pracovné miesta, tak potom neuspejeme, lebo je to skôr o tom učiť sa o kultúre toho druhého a byť voči nej otvorení."

Vraví tiež, že s nedostatkom pracovníkov môže niečo urobiť aj vláda. Súčasné nastavenie poistného systému totiž neumožňuje zamestnávateľom, ako je Shinko Fukushikai, nastaviť pre zamestnancov vyššiu mzdu.

ROBOTY

Japonsko je známe tým, že v sociálnych zariadeniach využívajú nové technológie, niekedy aj roboty či virtuálnu realitu. Seiko Adachi, riaditeľka Shinko Fukushikai a dcéra Masue Katayamy hovorí, že podľa nej roboty úplne sociálnych pracovníkov nenahradia, ale v niektorých prípadoch by ich zastúpiť mohli. „Technológie by mohli pomôcť poskytnúť klientom dôstojnosť. Sociálni pracovníci sa napríklad klientov pýtajú na ich stolicu. Ak máme v Japonsku také vysokotechnologické toalety, prečo by tieto informácie nemohlo poskytnúť meranie infračerveným svetlom?"

Podobnú otázku položila Adachi aj na Ministerstve obchodu, ekonómie a priemyslu. Nedostala odpoveď. „Starostlivosť o seniorov sa v Japonsku za posledných 20 rokov vyvinula veľmi rýchlo, technológie sa využívajú v nemocniciach, ale nie v hospicoch. Myslím, že priemysel sa domnieva, že by po nich nebol dopyt pre obmedzený rozpočet," vysvetľuje Adachi.

V Shinko Fukushikai skúša najmä mladý personál rôzne technológie a spolupracuje s výrobcami na ich doladení, aby boli naozaj funkčné pre hospice – aby bolo dožitie v nich ešte dôstojnejšie.

Masue Katayama je priekopníčka v poskytovaní starostlivosti o seniorov. Po inšpiráciu si k nej chodia z Číny, Taiwanu či z Nemecka. A keďže trvá na tom, že jedlo v zariadeniach Shinko Fukushikai musí byť ako z domácej kuchyne. Sama Masue varí jedlo každú stredu pre svojich kolegov.

Rodičia na dvesto percent

Lucia Bucheňová Alan Hyža

Manželia Julka a Miloslav sa tešili na pokojný a vcelku veselý dôchodok. Sem-tam výlet, nová strecha na dome... Lenže všetko sa obrátilo naruby.

„Je to ako zlý sen," smutne konštatuje 68-ročná Julka. V marci 2014 dostali telefonát, že s ich synom Mirkom bolo zle. Vysoký tlak a vyčerpanosť z práce spôsobili, že ich vtedy 45-ročný syn upadol do kómy. „Bojoval o život, bolo to s ním také zlé, že nám podsúvali myšlienku, aby sme pouvažovali o darcovstve orgánov. Ale ako by sme s tým mohli súhlasiť? Veď dýchal, srdiečko bilo a my sme v sebe pestovali nádej. Ktorá mama by to urobila?"

Mirko ostal v bdelej kóme. Vnímal, cítil a vedel, že jeho rodiča a sestra sú neustále pri ňom. „V tom čase sa mu narodil aj syn Marko. Mirko ležal na ÁRO a len o pár poschodí nižšie sa na svet prihlásil náš vnúčik. Tak veľmi sa naňho tešil..." V lete 2014 si napokon nevládneho syna zobrali domov, odhodlaní urobiť preňho aj nemožné.

Vzťah s partnerkou Mirkovi nevyšiel, dnes už 5-ročného Marka však vídava, keď ho starí rodičia idú viac ako sto kilometrov zobrať od jeho mamy, ktorá ho nie je ochotná priviesť. „Téma nášho vnúčika je pre nás nesmierne smutná a bolestivá. Nikdy nechce od nás odísť, objíma ocka na posteli, hladká ho a hovorí mu, nech neplače." Majú vážne podozrenie, že Marko nevyrastá v normálnom, zdravom prostredí, ale nechcú o tom hovoriť, bude to riešiť súd.

Zatiaľ bojujú najmä o Mirka. Veria, že sa postaví na nohy. Každé dva a pol hodiny ho polohujú, cvičia s ním, každý druhý deň chodí fyzioterapeut a masér. Polohujú ho aj v noci, prebaľujú, kŕmia, podávajú tekutiny a polievky. Je to neustály kolotoč, z ktorého nemôžu vystúpiť. „Mirko by sa dostal späť a to nechceme pripustiť. Pokiaľ budeme vládať, budeme pri ňom, nechcem ani pomyslieť na to, že máme svoj vek, že sme unavení, že nás môže zdravie hocikedy zradiť..."

A Mirko akoby im všetko chcel vrátiť, dokázal takmer nemožné. Stopercentne reaguje. Keď príde farár, teší sa a pozdraví ho zdvihnutou rukou. Keď mu rodičia podajú do rúk chrumku, Mirko si ju sám vloží do úst a prežuje. Keď zomrel Karel Gott, plakal. Keď vidí svojho synčeka, plače od šťastia. Usmieva sa, rozumie takmer všetkému, čo sa hovorí. „Len nerozpráva, snaží sa, ale slovko z neho nevyjde, a tak veľmi by chcel niečo povedať."

Stále je to síce bdelá kóma, ale každý je prekvapený, čo všetko v nej dokáže. Keď mu v narkóze museli vybrať desať zubov aj s koreňmi, Julka s Miloslavom dostali od primára obrovskú pochvalu. „Vraj nám skladá poklonu za príkladnú starostlivosť o syna. Ani jedna preležanina, čistý, voňavý, s neskutočnými pokrokmi. Je vraj vidno, že ani deň pri ňom nezaháľame. Tieto slová boli pre nás balzamom na dušu."

Mirko kedysi vo voľnom čase chodieval s aktivistami opravovať hrady a zámky, na vysokohorské chaty nosil veľké bremená. Keď vidí v telke hrad a hory, zosmutnie, uvedomuje si, že sú to preňho už iba minulé časy. V telke rád sleduje vedomostné súťaže, rodičia na syna neustále rozprávajú, najnovšie ho naučili rátať do päť. Mirko pekne ukazuje prstami čísla.

Rodičia sa oňho starajú s neutíchajúcou láskou, ale sú veľmi vyčerpaní fyzicky, psychicky a aj finančne. Niekoľkokrát boli v rehabilitačnom centre Adeli, ale dvojtýždňový pobyt tam vyjde do päťtisíc a pacient musí byť so sprievodom. „Do posledného centu sme na Mirkovu liečbu minuli všetky úspory. Už sme si zobrali aj úver, ďalší nám nedajú. Sme akoby väzňami vo vlastnom dome, Mirka nemôžme nechať samého a už päť rokov sme vkuse neprespali jedinú noc."

Strach, že so synom začnú pre peniaze stagnovať, je obrovský. Zo zákona má na opatrovateľský nárok len jeden z rodičov, na mesiac im poisťovňa preplatí 70 plienok a ďalších sto musia dokúpiť, k tomu špeciálne podložky. Fyzioterapeut zakaždým stojí 15 eur, masér 10. „Už ani neriešime to, že nemôžeme zmeniť vzduch, prostredie, dopriať si dovolenku. Kašľať na to. Aj na starú strechu. Bolí nás však, že zásoby sa minuli a sme odkázaní na pomoc od druhých. No Mirko je nažive, je s nami! Život je dar a my si ho nesmierne vážime a sme zaň vďační."

Časopis NOTA BENE poskytuje priestor OZ Medzi nami, aby pomohlo sociálne slabším rodinám a rodinám s postihnutým členom. Ide o ľudí, ktorí sa nie vlastnou vinou ocitli v ťažkej situácii. Možno sa nájde niekto, koho príbeh manželov starajúcich sa o nevládneho syna oslovil. Aj váš príspevok sa použije na zdravotnícke potreby pre syna Mirka a na vertikalizátor. ĎAKUJEME!
Číslo účtu: 4 040 218 205/3100 (Sberbank). IBAN: SK85 3100 0000 0040 4021 8205, SWIFT: LUBA SKBX. Pripíšte poznámku – Julka.
Kontakt na OZ medzi nami: 0905 910 827 alebo 0905 240 389 (medzinami@zoznam.sk).

Uverejňované príbehy nie sú príbehmi predajcov Nota bene a prípadné otázky, prosím, adresujte OZ Medzi nami.

Bez kotrmelcov

Už som to tu kedysi písal, že nepovažujem za podnetné čarbanice v knihách z knižnice. Pokiaľ je ktosi taký múdry, nech skúsi napísať vlastnú knihu. Vyskytujú sa však aj výnimky. Minule sa mi v knižnici do rúk dostala knižka, v ktorej ma zaujala poznámka na poslednej strane s posledným veršom. Evidentne nebola od študenta, ale od niekoho, kto niečo v živote zažil. Roztrasený rukopis naznačoval ozajstného pamätníka.

Knižka od Milana Ferka s názvom Svätozácka česť vyšla v roku 1951, keď u nás v réžii „strany“ prenasledovali a vraždili nevinných ľudí. Ferkova knižka patrí medzi diela, ktoré promptne reagovali a takisto vraždili: mysle malých detí klamstvami, nenávisťou, propagandou. „Nepriateľov rozdrvíme v prach! Pod svetlom Stalinových gigantických hviezd my tvoriť život chceme – a ten aj zbudujeme – na svätozácku česť!“

Autor pokračoval aj po novembri 1989 v službe „strane“, tentoraz nacionalistickej, počas mečiarizmu podporoval rozbíjanie Československa, produkoval historické románové gýče aj knihy o najväčších Slovákoch a vo vtedajšej fašizujúcej politike vymyslel dokonca takzvaných jazykových inšpektorov, ktorí mali vo verejnom živote dohliadať na pravú árijskú čistotu nášho jazyka. Literárny kritik Milan Hamada o jeho tvorbe výstižne konštatoval, že „sa nikdy umelecky nevymanila zo služobníckeho postavenia“.

Nebol jediný; stoja tu zástupy umelcov, čo za života stihli viaceré názorové kotrmelce; bárs navždy zostávajú len šašami na pobavenie kráľa, za celoživotné dielo dostávali medaile a ani dnes sa v ich medailónikoch nedočítate nič neprimerané. Len nejaký čitateľ vo vypožičanej Ferkovej knihe spred sedemdesiatich rokov konfrontoval jedno s druhým a pripísal k veršíkom: „A teraz chce neogardistický štát!“

Jedno z našich najhlúpejších prísloví vraví, že o mŕtvych len dobre. Myslím si, že by to malo byť najmä pravdivo. Aj o tých živých. Žime preto životy, ktoré nebudú potrebovať kotrmelce ani fabulácie, o nás ani druhých, nepodvádzajúc sa navzájom.

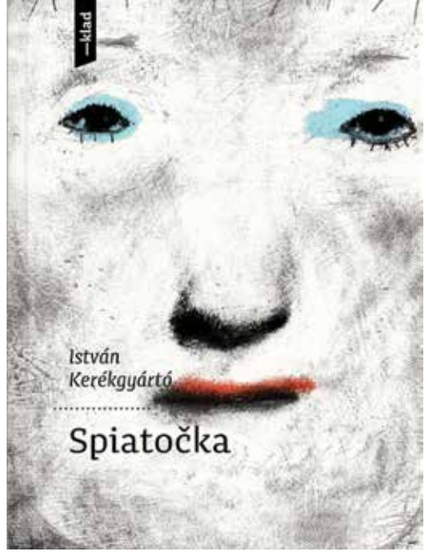

Nešťastník Zsolt Vidra

Zuzana Mojžišová

István Kerékgyártó (1953) sa úspešne pohyboval vo sfére výkonu spravodlivosti, biznisu, technických médií aj na akademickej pôde. Potom so všetkým sekol a začal písať.

Próza *Spiatočka* tohto maďarského spisovateľa vyšla vo vydavateľstve Artforum v edícii _klad (preklad Renáta Deák). Je zaujímavá prinajmenšom z troch hľadísk. V prvom rade formou – text zachytávajúci v krátkych (takmer autonómnych) poviedkach jeden ľudský život je vyrozprávaný (ne)chronologicky od protagonistovho smrteľného konca po začiatok jeho narodenia.

Ale je zaujímavá aj stvárnením hlavného hrdinu – o sympatie k nemu musí čitateľ bojovať od začiatku do konca (či od konca po začiatok?). Zsolt Vidra je totiž nefalšovaný lúzer, malý človek, nijaký sympaťák, okolie sa s ním ani len náhodou nebabre, a ani on s okolím. No a napokon je zaujímavá aj jazykom – jadrným, štipľavým, plným dialógov (v maďarčine, známej jej rozsiahlym aparátom nadávok a vulgarizmov, znejú možno ešte údernejšie).

Spiatočka v jednotlivých kapitolách opisuje rôzne stretnutia Zsolta Vidru vždy s inými ľuďmi – matkou, dcérou, manželkou, záhradníkom, mužom v žltom tričku… Alebo s majiteľom obchodu s potravinami, čo bol voľakedy dávno veľkým zvieraťom v štátnom podniku, kde aj pracoval Vidra. Niektoré tie stretnutia sú kruté, iné smutné, alebo vtipné. Prevracajú naruby kauzálnosť a v čomsi sa aj dotýkajú podstaty jednej z možných ľudských ciest do nešťastia a biedy. Sociálna angažovanosť má v tomto spiatočkovom podaní zvláštnu príchuť.

Kerékgyártó síce otvorene priznáva v súvislosti so *Spiatočkou* ovplyvnenie americkým „špinavým“ realistom Charlesom Bukowskim a jeho štýlom, ostáva však aj celkom ukotvený v maďarských postsocialistických reáliách, čím špinavosť doby a priestoru ešte väčšmi prehlbuje. Zo spodných vrstiev novely nebadane vzlína liek na boľačky sveta: vzťah a súcit. Nie so sebou samými, ale… s druhými.

Daniel Pastirčák

Bod nula

Svet nie je čiernobiely, je farebný. Podobá sa mihotavej textúre impresionistického plátna. Nič v ňom ani na okamih nie je rovnaké, všetko sa mení: Zem sa točí uprostred vesmírneho orloja a lúče slnka na nej neustále menia kompozíciu farieb.

Svet je farebný, akou farbou je bieloba? Biela je farbou, ktorej niet. Ako nula medzi číslami, nič medzi predmetmi, tak je biela medzi farbami. Biela ako ľalia v ruke anjela – nepoškvrnené počatie – to, čo sa rodí z ničoho.

Môj učiteľ dejín umenia Ján Berger hovoril, že i tí najväčší umelci tvorili iba zriedka. Zväčša iba v rôznych variáciách opakovali, čo už raz stvorili. Nové sa rodí v stave tabula rasa. Deje sa tak vo chvíli, keď tvorca svoju myseľ vyprázdni, vstúpi do bieloby pred prvým dňom stvorenia. Iba tam, kde aktu tvorby nepredchádza nič, vzniká čosi nové.

Tak je to i s naším vnútorným životom. Môže sa v nás zrodiť nový človek? Zrodiť sa môže len tam, kde staré umrelo, v prázdnote pred počiatkom. *V ľudskom živote sú dva okamihy dokonalej nahoty a čistoty: narodenie a smrť.* Napísala Simene Weilová. *Zbožňovať Boha v ľudskej podobe a nepoškvrniť pri tom jeho božskosť, môžeme len ako rodiaci sa alebo umierajúci. Filozofovať znamená učiť sa umierať. Modliť sa je ako umieranie.*

Začiatok a koniec je s nami neustále, môžeme doň kedykoľvek vstúpiť; odstúpiť od seba tomu, kto nás tvorí z ničoho. Kazimír Malevič namaľoval biely štvorec na bielom pozadí, bielu na bielej, nič na ničom, bod nula, v ktorom všetko začína.

Zuzana Uličianska

Biele kone nie sú biele

Biela nie je moja farba. V živote som si nekúpila biely kabát, biele čižmy ani biely kostým a zrejme si ich ani nekúpim. Súvisí to s neschopnosťou odolávať nutkaniu zapojiť sa iniciatívne – ak nepoviem rovno hlúpo – aj do vecí, z ktorých blato len tak plieska. Už ako dieťa som patrila medzi tie, ktoré sa vždy a všade zababrali. Obdivujem tých, z ktorých špinavosti odpadávajú ako z psej srsti a ktorí sa celoživotne dokážu tváriť múdro ako lekári zo seriálov.

Teoreticky však bielu obdivujem aj ja, dokázala by som žiť v bielej kocke. Pri kolotočových karuseloch som si vždy vyberala bielych poníkov. Dlho som si myslela, že biele kone sú také vzácne ako albíni v zvieracej ríši. Ako však vysvetľuje Frank Westerman v dokumentárnej knihe Čistá biela rasa, spočiatku aj v slávnom lipickom žrebčíne vyrastali kone všetkých farieb. Postupne však celé stáda zbeleli, kedže biela farba je u koní paradoxne dominantná. Šľachtitelia sa síce snažili zachovať celú farebnú paletu, tmavé lipicany sa však stávali stále vzácnejšími.

Triezvi Angličania označujú beluše za „grey“. Sú istotne bližšie k realite, o to viac, že aj kone sa radi máčajú v tých najväčších kalužiach. Hovoriť o svetlých koňoch ako o bielych je však nesporne krajšie, symbolickejšie. Hneď sa nám totiž vybaví celý rodokmeň mytologický bytostí – okrídlených, s rohom či bez neho – prosto nádherných stvorení, ktoré sú ďaleko od blata akejkoľvek dostihovej dráhy. Vie mi však potom niekto vysvetliť, prečo sa „bielym koňom“ mafiánov dostalo takéhoto magického pomenovania?

Dorota Nvotová

Postavíme pieskuliaka

Mám pocit, že všetko má nejakú farbu. Aj utorok, aj pravda, aj letné prázdniny. Napríklad nedeľa je ružová. Číslo sedem je modré. Utrpenie bledohnedé. Sydney je pieskovožlté a august fialový. December býva bordový, ale toho roku prevládala biela.

Najprv som ňou bola obklopená v Himalájach. Biele vrcholy sedem- a osemtisícoviek okolo, čisté duše hôr. Čisté duše sú tiež biele. Majestátnosť detto. Biela je aj únava, výšková choroba a dôvera ľudí vo mňa. Biely je aj môj úmysel nesklamať ju. Prežili sme, zišli sme dole a prežila som týždeň v tibetskej budhistickej štvrti v Káthmandu zvanej Boudhanath.

Aj keď budhizmus je oranžový ako mníške rúcha, Boudhha je biela – dominuje jej totiž najväčšia nepálska stúpa (stavba, ktorá je symbolom pokoja a mieru) – a tá je celá biela so zlatým vrcholom a modrými Budhovými očami. Denne okolo nej krúžia tisícky veriacich na svojej okružnej modlitbe. V ľavých rukách zvierajú budhistické ružence, po každej mantre posúvajú palcom drevené guličky a pravačkou roztáčajú modlitebné valčeky.

Veriaci sú tiež bieli, aj keď sú tmaví. Lebo viera je dôvera a obe sú biele. Pod stúpou sú stovky holubov kŕmených veriacimi a v záplave sivých vtákov svieti biela holubica… Moje biele dieťa ju chce pohladiť. Odletí do bieleho neba. Nebo nad Káthmandu býva zriedka modré. Smog a časté hmly mu to neumožňujú.

Strih, bielym lietadlom cez biele nebo na Maledivy. Tyrkysová lagúna a biely piesok. Belší než sneh. A hlavne celoročný. Vypaľuje svojou bielobou oči, keď naň dopadnú slnečné lúče, a magicky svieti pri mesačnom svite. Vo vode sa v noci ligoce planktón. Keď chce človek zaručene biele Vianoce a Nový rok, tu ich má. Môj syn sa teší, ako si postavíme pieskuliaka. Guľovať sa s tou hmotou nedá, ale zato tu behajú malé biele krabíky a počas dlhých triezvych večerov (prohibícia alkoholu) si robíme krabie preteky.

V mojej mysli je aj vyťahané biele tričko človeka, za ktorým odratúvam dni…

A najdôležitejšie nielen cez sviatky je, aby boli biele naše úmysly. Také ako hory, stúpa a dôvera.

autor: Pavol Surovec	bež	Majstrovstvá Európy (skr.)	prívesok (kniž.)	sibírsky veľtok	strešná lepenka	mesto v Čechách	Pomôcky: AMALIA, KERNO	bývalý slovenský diplomat	pošta (angl.)	prezývka Eisenhowera	ukazovacie zámeno		časť obleku	kamarátsky pozdrav
planétka							mihot, zakmitanie / lepiaca páska					zvratné zámeno		
1. časť tajničky												zn. ampér-hodiny / zimná vetrovka		
	streda (rus.)	osobné zámeno / buchot				dozrieva / šunka (angl.)					otázka spôsobu / zrodenie			
samica srnca					český geograf / bál					pot / osudové znamenie				
obilnina				Pavol (dom.) / papagáj					zlato (špan.) / latinský pozdrav				rumunský futbalista	decht, smola
citoslovce povzdychu			rieka v Nemecku / EČV Bratislava					starorímsky bôžik lásky / rieka pri Omsku						
2. časť tajničky						3. časť tajničky								
súbor máp						koniec modlitby					krik			

Dobre urobené [...]. BENJAMIN FRANKLIN

Vylúštenie z minulého týždňa: Lož precestuje pol sveta, zatiaľ čo pravda si len zaväzuje šnúrky. Mark Twain
Troch úspešných lúštiteľov, ktorí do konca mesiaca pošlú tajničku na krizovka@notabene.sk, odmeníme knihou.

Hlavní podporovatelia projektu NOTA BENE

MINISTERSTVO PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY SLOVENSKEJ REPUBLIKY

BRATISLAVA

Nefinanční podporovatelia projektu

ELET web solutions

NITSCHNEIDER & PARTNERS

MEDIAN SK

vo-portaLsk

Toto vydanie Nota bene podporili

čierna labuť

ROMANTICKÉ CHALUPY

Next Level Service zakladanie spoločností

storemedia

HYPO CONSULTING

MORSKÁ KOŇA

AUTOSKLO H&D

TRIV SŤAHOVANIE

crystal consulting

JEDNODUCHÝ ŽIVOT

TRIAD Advertising

AB - SPED

Kódex predajcu

1. Predajca nosí preukaz so svojím registračným číslom a fotografiou pri predaji na viditeľnom mieste.
2. Predajca predáva časopisy označené číslom zhodným s registračným číslom uvedeným na preukaze.
3. Predajca predáva časopisy na určenom predajnom mieste uvedenom na jeho preukaze.
4. Predajca predáva časopisy za oficiálnu cenu uvedenú na titulnej strane časopisu.
5. Predajca predáva časopisy spôsobom, ktorý neobťažuje okoloidúcich (je triezvy, čistý, upravený, slušný).
6. Predajca sa zdržuje na predajnom mieste bez detí do 16 rokov.
7. Predajca aktívne pracuje na zlepšení svojej sociálnej situácie a riadi sa pokynmi sociálneho pracovníka.
8. Predajca v Bratislave je povinný nosiť aj oficiálnu vestu s logom Nota bene. Začiatočník vestu nemá, iba špeciálny preukaz platný v daný mesiac.

Kódex kupujúceho

zostavil predajca Nota bene Peter Patrónsky

1. Preverte si preukaz predajcu, na ktorom je uvedené registračné číslo, fotka.
2. Kupujte časopisy označené číslom zhodným s registračným číslom uvedenom na preukaze predajcu.
3. Predajcu si starostlivo vyberte.
4. Neplaťte viac, ako je uvedené na časopise, pokiaľ sa tak sami nerozhodnete.
5. Zoberte si svoj zaplatený časopis.
6. Časopis po prečítaní darujte alebo znehodnoťte tak, aby sa nedal znova predať.

INZERCIA

Pouličný časopis Nota bene začal vychádzať v septembri 2001. Vydáva ho občianske združenie Proti prúdu ako svoj hlavný projekt na pomoc ľuďom, ktorí sa ocitli bez domova alebo im hrozí strata ubytovania z finančných dôvodov. Cieľom je aktivizovať ľudí bez domova, pomôcť im získať sebaúctu, dôstojný príjem, pracovné návyky a sociálne kontakty. Úlohou Nota bene je tiež kampaň na pomoc ľuďom bez domova.

Predajca časopisu musí byť registrovaný v OZ Proti prúdu alebo partnerskej organizácii mimo Bratislavy. Pri regi-strácii dostane 3 kusy časopisov zdarma, všetky ostatné si kupuje za 0,70 € a predáva za plnú sumu 1,40 €. Je povinný nosiť preukaz, v Bratislave aj oficiálnu vestu a dodržiavať kódex predajcu (pozri str. 42). Ak zistíte, že niektorý predajca porušuje pravidlá, prosím informujte nás alebo partnerskú organizáciu.

OZ Proti prúdu v rámci integračného projektu Nota bene poskytuje predajcom ďalšie služby: základné a špecializované sociálne poradenstvo, pomoc pri uplatňovaní práv a právom chránených záujmov, podporu streetworkera na predajnom mieste, právne poradenstvo partnerskej advokátskej kancelárie, tréningy, skupinové stretnutia a workshopy, prístup do kupónového motivačného sociálneho obchodu, príspevky na lieky, internet, PC a telefón zadarmo pre vybavovanie práce, bývania a úradných záležitostí,úschovu peňazí a úradných listín a možnosť využívať korešpondenčnú adresu o. z. na zasielanie osobnej pošty.

OZ Proti prúdu od roku 2001 realizuje pilotné projekty v oblasti riešenia bezdomovectva, iniciuje systematické a legislatívne zmeny na národnej úrovni, vydáva knihy z pera ľudí bez domova, organizuje odborné konferencie a vydáva odborné publikácie. Je členom siete pouličných časopisov INSP, organizácie FEANTSA a Slovenskej siete proti chudobe. Viac na www.notabene.sk.

Manažment Proti prúdu: riaditeľka Mgr. Zuzana Pohánková, 0917 275 812. Štatutárne zástupkyne: Mgr. Zuzana Pohánková, Mgr. Sandra Pazman Tordová. **Program NOTA BENE:** šéfredaktorka Mgr. Sandra Pazman Tordová - 0905 143 651, editorka Ada Jung - 0944 243 446, sociálni pracovníci: PhDr. Peter Kadlečík - 0907 733 388, Mgr. Barbora Sekelská - 0905 440 878, Mgr. Veronika Bednarčíková - 0905 440 887, poradcovia@notabene.sk. **Program BÝVANIE:** Mgr. Barbora Žiaranová - 0905 595 520. **Program ADVOKÁCIA:** Mgr. Nina Beňová, PhD - 0908 434 826, Mgr. Ingrid Ďurinová - 0915 779 746. **Grafické spracovanie časopisu:** Mgr. art. Pavol Čejka. **Jazyková korektúra:** Miroslava K. Valová. **Tlač:** Polygrafické centrum s.r.o. **Emaily: meno.priezvisko@notabene.sk.**

Mesačník Nota bene, 19. ročník, 01/2020. **Vydavateľ:** OZ Proti prúdu, Karpatská 10, 811 01 Bratislava, 02/5262 5962, www.notabene.sk. **IČO:** 360 68 781, IČ DPH: SK2021585731, **číslo účtu:** 266 34 750 14/ 1100 Tatrabanka, **IBAN:** SK 21 1100 0000 0026 6347 5014, **BIC (SWIFT):** TATRSKBX. **Registrácia** na MV SR dňa 20. 3. 2001, číslo spisu: VVS/1-900/90-17945, na MK SR pod číslom EV 3665/09 ISS N 1335-9169.

Organizácie zabezpečujúce realizáciu integračného projektu Nota bene na Slovensku:
BRATISLAVA (od roku 2001): O. z. Proti prúdu, vydavateľ Nota bene, Karpatská 10, 811 01 Bratislava, 02/5262 5962, poradcovia@notabene.sk, www.notabene.sk, **BANSKÁ BYSTRICA** (2003): Sociálno-charitatívne centrum Ivana Šedibu, prevádzkovateľ: Územný spolok SČK, Pod Urpínom 6, 974 01 Banská Bystrica, Kleniarová Hana, 0907 403 123, socialne.redcross@gmail.com, **BARDEJOV** (2017): Centrum sociálnych služieb, Toplianska 9A, 085 01 Bardejov, Mgr. Martin Jutka, 0901 713 903, jutka.martin@gmail.com **ČADCA** (2006): Dom charity sv. Gianny, prevádzkovateľ: DCH Žilina, Kukučínová 4, 022 01 Čadca, Katarína Melichárčová, 0918 874 839, 041/432 40 88, dchgianna.ca@gmail.com, **HLOHOVEC** (2009): O. z. Pokoj a dobro, Pribinova 51, 900 28 Hlohovec, Pavol Šoka, 033/742 3827, viera.vavrova@d2u.sk, **HOLÍČ** (2009): Azylový dom Emauzy, prevádzkovateľ: N. o . Križovatky, Holíč, Michal Sedláček, 034 668 3110, michal.sedlacek@gmail.com, 0905 579 087, 034 6683110, emauzy@stonline.sk, **KOŠICE** (2003): Charitný dom sv. Alžbety, prevádzkovateľ: ADCH Košice, Bosáková ul. Košice, Marek Lengyel, 0910 842 182, notabene.kosice@gmail.com, **LEVICE** (2005): O. z. Miesto v dome, Kpt. Nálepku 125, 934 01 Levice, Mgr. Ľubica Prištiaková, 036/622 15 86, mvd@miestovdome.sk, **LIPTOVSKÝ MIKULÁŠ** (2010): Mestský úrad Liptovský Mikuláš, Štúrova 1989/41, 031 42 Liptovský Mikuláš, Mgr. Veronika Bániková, 044 556 5324, veronika.banikova@mikulas.sk, **MALACKY** (2006): Azylové centrum Betánia, prevádzkovateľ: N. o. Križovatky, Ľudovíta Fullu 16, 901 01 Malacky, Viera Hujíková, 034 772 2457, centrumbetania@gmail.com, www.krizovatky.eu, **NITRA** (2003): Dom charity sv. Rafaela, prevádzkovateľ: DCH Nitra, Samova 4, 950 50 Nitra, Andrea Rončková, 0907 451 771, 037 772 1792, rafael.charita@gmail.com, www.charitanitra.sk, **PIEŠŤANY** (2005): ZSS Domum, Bodona 55, 921 01 Piešťany, Eva Papšová, 0915 400 577, 033/ 772 7687, domum@piestany.sk, **POPRAD** (2005): ZSS, prevádzkovateľ: O. z. Korene v spolupráci s MsÚ Poprad, Levočská 51, 058 01 Poprad, Marcela Michalková, 0910 890 488, 052/772 4209, socialne@msupoprad.sk, **PREŠOV** (2017): O. z. SOCIÁLNY PREŠOV, Sibírska 19, 080 01 Prešov, Mgr. Peter Németh, 0905740096, pietro@spire.sk **SVIDNÍK** (2016): Spoločnosť priateľov detí, mládeže a rodín Svidník, Dlhá 505/9, 089 01 Svidník, Mgr. Marek Fek, 0917 673 107, 0907 405 632, fekmarek@azet.sk, **TRENČÍN** (2016): ISKRA Trenčín, Dolný Šianec 1, 911 01 Trenčín, Pavol Juríček, 0948 343 163, pavol.juricek123@gmail.com **TRNAVA** (2006): ADCH Trnava, Hlavná 43, 917 01 Trnava, Soňa Pobiecka, 0948 091 011, maria.fabikova@charitatt.sk, sona.pobiecka@charitatt.sk, **VRANOV NAD TOPĽOU** (2009): Charitný dom pre mládež, prevádzkovateľ ADCH Košice, Lúčna 812, 093 01 Vranov nad Topľou, 0904 981 536, 057/443 1578, chdm.vranov@charita-ke.sk, **ŽILINA** (2003): Dom charity sv. Vincenta, prevádzkovateľ: DCH Žilina, Predmestská 12, 010 01 Žilina, Mgr. Gabriela Huliaková, 0918 314 197, 041/724 4795, dchvincent.za@gmail.com

Dobrá kniha, ktorú nenájdete v žiadnom kníhkupectve

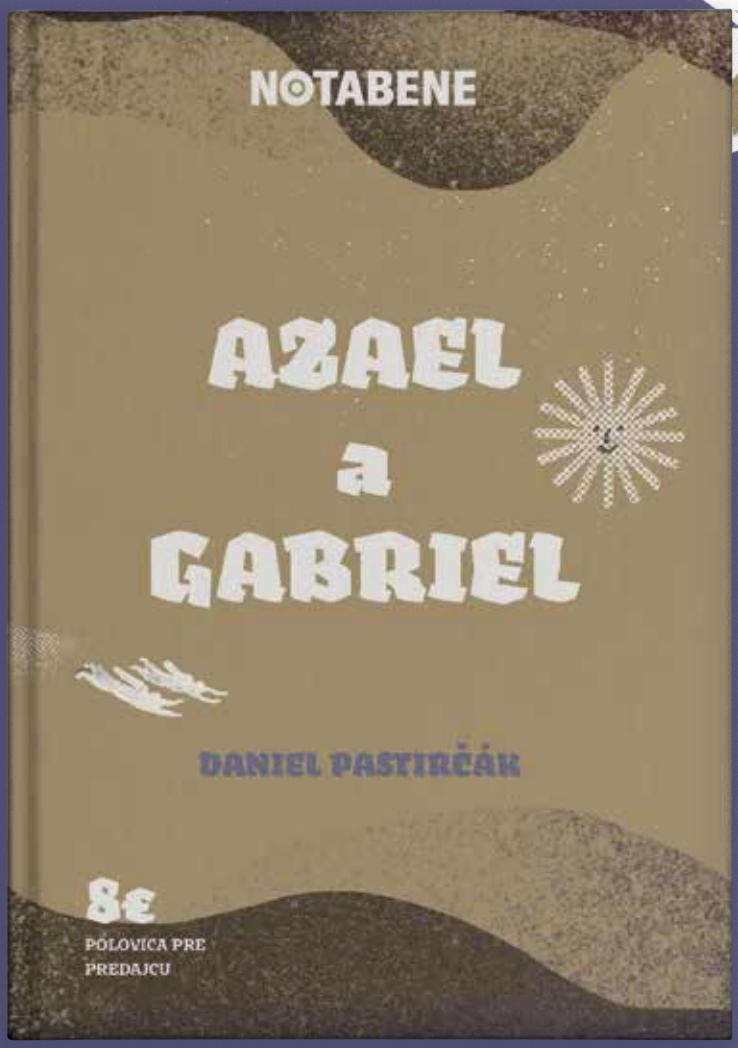

Nová kniha DANIELA PASTIRČÁKA

Kúpite len od predajcov NOTABENE